

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

**Resimli Çocuk Kitaplarında Özel Gereksinimi Olan
Bireylerle Karşılaşan
Çocukların Görüşleri Üzerine Bir Çalışma**

Yüksek Lisans Tezi

Ceren Yeşil

Temmuz 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

**Resimli Çocuk Kitaplarında Özel Gereksinimi Olan
Bireylerle Karşılaşan
Çocukların Görüşleri Üzerine Bir Çalışma**

Yüksek Lisans Tezi

Ceren Yeşil

Danışman

Doç. Dr. Kevser Koç

Temmuz 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Ceren Yeşil tarafından hazırlanan "Resimli Çocuk Kitaplarında Özel Gereksinimi Olan Bireylerle Karşılaşan Çocukların Görüşleri Üzerine Bir Çalışma" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Özel Eğitim Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Kevser KOÇ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Dr. Öğr. Üyesi Hande ARSLAN ÇİFTÇİ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Safiye Sunay YILDIRIM DOĞRU
Dokuz Eylül Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 14/07/2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin tez yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun APA kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Kevser KOÇ

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Ceren YEŞİL

ÖZET

Resimli Çocuk Kitaplarında Özel Gereksinimi Olan Bireylerle Karşılaşan Çocukların Görüşleri Üzerine Bir Çalışma

Yeşil, Ceren

Yüksek Lisans Tezi, Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Kevser KOÇ

Temmuz 2023

Bu araştırma resimli çocuk kitaplarında özel gereksinimi olan bireylerle karşılaşan çocukların görüşlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çocukların seçilen kitaplar hakkındaki görüşlerini derinlemesine anlamak amaçlandığından, nitel deneysel araştırma deseni adı verilen karma bir yöntem uygulanmıştır. Araştırmada 5-6 yaş grubundan 15 kişilik bir katılımcı grubu belirlenmiştir. Veriler farklı iki günde, bire bir görüşme oturumlarında toplanmıştır. Her bir oturumda seçilen “Şuşu, Can ve Dörtteker” ve “Farklı Olmak Kötü Mü?” kitaplarının biri okunmuş ve ardından kitap hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veriler ses kayıtları ve araştırmacı günlüğü notları ile toplanmıştır. Toplanan veriler nitel tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları incelendiğinde çocukların “Şuşu, Can ve Dörtteker” kitabını beğendikleri görülmüştür. Aynı zamanda “Şuşu, Can ve Dörtteker” kitabın ardından, çocukların özel gereksinimi olan akranlarını bireysel özelliklerine odaklanarak tanımladıkları görülmüştür. “Farklı Olmak Kötü Mü?” kitabını çocukların bir kısmı beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Kitabın ardından ise çocuklar özel gereksinimi olan akranlarına dair ifadelerinde daha çok engel vurgusunda bulundukları görülmüştür. Aynı zamanda çocukların okunan kitaplardan etkilendikleri, kitaptaki karakterlerle özdeşim kurdukları ve başka bireylerin de kitaptaki karakterle özdeşim kuracaklarını düşündükleri görülmüştür. Çocukların kitaplardan çıkarım yapma ve ders çıkarma eğiliminde oldukları görülmüştür. “Şuşu, Can ve Dörtteker” kitabı için “Çevreyi temiz tutmak gerekir.”, “Birlikte yarışmaları güzeldir.” şeklinde çıkarımlar yaparken; “Farklı Olmak Kötü Mü?” kitabında çocukların görüşleri de “arkadaşlarına iyi

davranmak gerekliliği” ve “olumsuz davranışın ceza veya bedeli” üzerine yoğunlaşmaktadır. Böylece farklı temsillerin çocukların görüşlerinin yansımasını da farklılaştırdığı görölmektedir. Kitapların çocukları etkilediği ve nitelikli kitapların özel gereksinimi olan bireyleri uygun ve doğru biçimde yansıtma larının, özel gereksinimi olan bireylerin toplumsal kabulünü etkileyeceği düşünölmektedir. Farklı kitaplarla yapılacak çeşitli çalışmaların alanyazına zenginlik kazandıracağı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinim, resimli çocuk kitapları, özel gereksinim temsili, çocukların görüşleri, erken çocukluk dönemi

ABSTRACT

A Study on the Opinions of Children Encountering Individuals with Special Needs in Picture Books

Yeşil, Ceren

Master's Thesis, Department of Special Education

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Kevser KOÇ

July 2023

The purpose of this research was to explore children's perspectives on individuals with special needs depicted in picture books. The study aimed to gain a deep understanding of children's opinions about books. To achieve this, a qualitative experimental research design, known as mixed methods, was employed. The study involved 15 participants aged 5-6 years old. Data were collected through individual interviews conducted on two separate days. Each session involved reading one of the selected books, namely "Şuşu, Can and Dörtteker" and "Is It Bad to Be Different?", followed by interviews about the book. Data were gathered using audio recordings and researcher diary notes. The collected data were analyzed using qualitative thematic analysis. The findings of the study revealed that the children had a positive reception of the book "Şuşu, Can and Dörtteker". Additionally, it was observed that the children, after reading "Şuşu, Can and Dörtteker," focused on individual characteristics when describing their peers with special needs. On the other hand, some children expressed dislike for the book "Is It Bad to Be Different?". Following this book, their statements regarding their peers with special needs tended to emphasize obstacles more. The study also found that children were influenced by the books they read, often identifying with the characters and assuming that others would do the same. It was evident that children made inferences and derived lessons from the books. The inferences drawn by the children from "Şuşu, Can and Dörtteker" included the importance of keeping the environment clean and the value of cooperation. Conversely, after reading "Is It Bad to Be Different?", children's opinions centered around the necessity of being kind to friends and the consequences of negative behavior. Thus, it

became apparent that different book representations influenced the diversity of children's opinions. This research highlights the impact of books on children and emphasizes the significance of accurate and appropriate portrayals of individuals with special needs in fostering social acceptance. Further studies examining different books will contribute to the enrichment of the literature in this field.

Keywords: Special needs, picture books, special needs representation, children's opinion, early childhood education

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmamız süresince değerli deneyim ve bilgilerini samimiyetle paylaşan ve bu süreçte desteğini asla esirgemeyen kıymetli danışmanım Doç. Dr. Kevser KOÇ' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin hazırlanma sürecinde deneyimlerini her an benimle paylaşan İlknur NURKAN'a desteği için teşekkür ederim.

Son bir emek ve zaman gerektiğinde desteklerini esirgemeyen çalışma arkadaşlarım Arş.Gör. Hazal ÖZCAN ve Arş.Gör. Nimet Hande TANK HONAÇ'a kolaylaştırıcılıkları ve emekleri için teşekkür ederim.

Desteğini her zaman gösteren, sürekli motivasyon sağlayan ve benimle çalışan destekçim Zeynep ÇELİK'e varlığı için teşekkür ederim.

Uzakta, yakında ulaşabildiği her an çalışmama desteğini sürdüren, problemleri çözen ve çalışmama destek olan Beyza İNAN'a her şey için teşekkür ederim.

Ona ayıracağım zamandan çalmama rağmen destek ve anlayışla yanımda olan, hayata dair yükümü hafifleten ve bana çalışma alanı oluşturan eşim Ömer Faruk YEŞİL'e sonsuz teşekkürler.

Görüşmemizin mümkün olduğu pek çok fırsatı çalışmaya ayırdığım ve uzak kaldığım aileme destekleri ve anlayışları, her zaman yanımda oluşları için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ JÜRİSİ ONAYI	i
BEYANLAR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	1
İÇİNDEKİLER	2
TABLolar LİSTESİ.....	6
BÖLÜM I.....	7
GİRİŞ	7
1.1 PROBLEM	7
1.2 AMAÇ	10
1.3 ÖNEM	11
1.4 SINIRLILIKLAR	12
1.5. TANIMLAR.....	12
BÖLÜM II.	13
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	13
2.1 ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN TOPLUMDAKİ YERİ.....	13
2.2 ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN TEMSİLİ-YANSITILMASI	15
2.3 RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ ÇOCUKLAR ÜZERİNE ETKİSİ	17
2.4 RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN TEMSİLİ NASIL OLMALIDIR?	20
2.5 İLGİLİ ÇALIŞMALAR	24

BÖLÜM III	30
YÖNTEM	30
3.1 ARAŞTIRMA MODELİ	30
3.2 KATILIMCILAR.....	32
3.3 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	35
3.4 VERİLERİN TOPLANMASI.....	38
3.5 GEÇERLİK GÜVENİRLİK	40
3.6 VERİLERİN ANALİZİ.....	42
BÖLÜM IV	44
BULGULAR.....	44
4.1 KİTAPLA İLGİLİ NE DÜŞÜNÜYORSUN?	44
4.1.1 Kitaptan Çıkarılan Ders	44
4.1.1.1 Ne Ekersen Onu Biçersin	45
4.1.2. Kitaba Atfedilen Özellikler	46
4.1.2.1 Beğeniler	46
4.1.3 Aklında kalanları anlatma (Hikâyeye Dönüş)	47
4.1.4 Yaramaz-LARDİ	48
4.1.5 Özdeşim Kurma	48
4.2 KİTABI BEĞENDİN Mİ?	49
4.2.1 Spesifik Detaylar	50
4.2.2 Telafler ve Hatasını Anlaması.....	51
4.2.3 Bedel	52
4.2.4 Beğenmedim	52

4.3 KİTABI BAŞKA ÇOCUKLARA TAVSİYE EDER MİSİN?	53
4.3.1 <i>Evet Çünkü</i>	54
4.3.1.1 Özdeşim Kurma.....	54
4.3.1.2 Öğretici.....	55
4.3.1.3 Eğlenceli-Komik-Güzel.....	56
4.3.1.4 Hayır Çünkü	56
4.4 ÖZEL GEREKSİNİMLİ AKRAN FOTOĞRAFINA DAİR DÜŞÜNCELER	56
BÖLÜM V	63
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	63
5.1 TARTIŞMA.....	63
5.1.1 <i>Çocukların farklı temsiller bulunan kitaplarla ilgili düşünceleri nelerdir?</i> 63	
5.1.1.1 Çıkarılan Dersler.....	63
5.1.1.2 Ne Ekersen Onu Biçersin.....	64
5.1.1.3 Kitaba Atfedilen Özellikler	66
5.1.1.3.1 Beğeniler	66
5.1.1.4 Aklında kalanları anlatma (Hikâyeye Dönüş)	67
5.1.1.5 Yaramazlardı.....	68
5.1.1.6 Özdeşim Kurma.....	69
5.1.2 <i>Kitabı beğenip beğenmeme durumları nedir?</i>	70
5.1.2.1 Spesifik Bir Detay	71
5.1.2.2 Telafiler ve Hatasını Anlaması	72
5.1.2.3 Bedel	73
5.1.2.4 Beğenmedim	73

5.1.4 Kitapları diğerlerine tavsiye etme durumları nedir?	74
5.1.3.1 Özdeşim Kurma	74
5.1.3.2 Öğretici	75
5.1.3.3 Eğlenceli-Komik-Güzel	77
5.1.3.4 Hayır çünkü	77
5.1.4 Çocukların kendilerine gösterilen akran fotoğrafıyla ilgili düşünceleri nelerdir?	77
5.1.4.1 Bireysel tanımlama.....	78
5.1.4.2 Engeli Var Ama	78
5.1.4.2 Engele Vurgu	79
5.2 SONUÇ	81
5.3 ÖNERİLER	83
5.3.1 Ebeveynlere Yönelik Öneriler.....	83
5.3.2 Uygulamaya Yönelik Öneriler	83
5.3.3 Araştırmacılara Yönelik Öneriler	84
BÖLÜM VI	85
KAYNAKÇA, EKLER VE ÖZGEÇMİŞ.....	85
KAYNAKÇA	85
EK1- VELİ ONAM FORMU	94
EK2- UYGULAMA PLANI.....	95
EK-3 KİTAP SAYFA ÖRNEKLERİ.....	97
EK-4 ETİK KURUL ONAY BELGESİ.....	99

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Veri toplama planı	40
Tablo 2. Bu kitabı başka çocuklara tavsiye eder misin? Sorusuna verilen cevaplar	53
Tablo 3. Akran fotoğrafı tanımlama dağılımları	58
Tablo 4. Kitaplara göre akran tanımlama verileri	59

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmaya temel oluşturan problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, tanımlar ve kısaltmalara yer verilmiştir. Problem kısmında bu çalışmanın yürütülmesinin gerekçeleri ve çalışmanın dayandığı problem durumu açıklanmıştır. Daha sonraki başlıklarda problem durumuna dayanarak araştırmanın amacı, önemi ve araştırmanın yürütülmesi sürecindeki sınırlılıklar, tanımlar ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1 PROBLEM

Özel gereksinimi olan bireylerin toplumdaki yeri ve kabulü konusunda zaman içerisinde gelişim gözlense de bu durum hala istendik düzeye ulaşmamıştır. Toplumda özel gereksinimi olan bireylere karşı ön yargılar ve stigma halen sürmektedir (Breau vd., 2018; Deakin & Jahoda, 2020; Huiracocha vd., 2017; Selman vd., 2017). Dolayısıyla bu durumun yansımaları medya, sanat ve edebiyat ürünlerinde de gözlemlenebilmektedir. Çocuk kitapları da bu yansımadan nasibini almakla birlikte toplumsal hayattaki yaklaşım çocuk kitaplarında da kendini göstermektedir. Bu durumu hassas ve değiştirilmesini gerekli kılan şey aslında var olanın bu yansımanın gelecek kuşakları da etkileyecek olmasıdır. Kültür, sanatla, dille, kitaplarla aktarılır. İnsanlar ve özellikle çocuklar maruz kaldıkları bu uyarılarca kendi benliklerini, fikirlerini, davranışlarını şekillendirirler. Toplumdaki yanlış yaklaşımın kitaplara, eserlere yansımalarının devam etmesi demek özel gereksinimi olan bireylerin uğradığı

stigmanın, dışlanma ve etiketlenmenin bir devinim halinde sürmesi demektir. Dolayısıyla fikirlerin ve yanlış yaklaşımın değişmesini istiyorsak şimdi kullanılan dilin, temsilin değişmesine odaklanmak gerekmektedir.

Toplumda gerçekleşmesi beklenen değişimin de en uzun soluklusu erken yaşlardaki kazanımlarla kalıcı hale gelecektir. Erken yaşlarda akran kabulünün sağlanması, ötekileştirme davranışlarının azaltılması, etiketlenmenin son bulması gelecek deneyimlerin daha bütünleştirici olmasına katkı sağlayacaktır. Bu değişim için ise çocukların özel gereksinimi olan bireylere karşı bilgi, farkındalık ve deneyimlerinin uygun şekilde sağlanması gerekmektedir. Çocuklar özel gereksinimi olan karakter içeren kitaplara maruz kaldıklarında, karakter üzerinden özel gereksinimliğe dair bilgi ve algı geliştirecekleri, kendileri ve karakter arasında bağ kurarak benzerliklerini ve farklılıklarını görebilecekleri, farklı insanlara karşı farkındalık geliştirecekleri alanyazında belirtilmiştir. Böylece çocukların toplumdaki çeşitliliğin ve farklılığın bilincinde olacakları ve özel gereksinimi olan bireylerin toplumsal kabulünün de kolaylaşacağı aktarılmıştır (Işıtan, 2017).

Özel gereksinimi olan bireylerin kitaplarda doğru temsil edilmesi pek çok çalışmaya konu olmuştur. Örneğin Saunders (2010) ve Işıtan (2017) özel gereksinimi olan bireylerin doğru şekilde temsil edilmelerine dair kriterler, örnekler vermişlerdir. Ancak hala uygun olmayan temsiller de bir şekilde kitaplarda yer almaya devam etmektedir. Bunun yanında alanyazındaki çalışmalar bu kitapların, onlara maruz kalan çocukları etkilediği ve etkileyebileceğini göstermektedir (Lee vd., 2014).

Çocuğun erken yaşlarda çevresiyle etkileşimi; yeni bağlantılar kurması ve hayata dair anlamlar geliştirmesini sağlar. Böylece etkileşimde bulunduğu her nesne, olay, kişi, karakter çocuğun benlik algısı, karakteri ve değerlerini oluşturan sürecin bir parçasıdır. Bire bir yaşantı ve deneyim şansı olmadığında ise çocuk kitapları aracılığıyla çocukların belli deneyimlere tanıklık etmesi, karakter üzerinden çıkarımlar yapması, deneyimlenmesi

mümkün olmayan noktada çocuk için bir fırsat sunar. Bu durumda özel gereksinimi olan bireylerle birincil deneyimde bulunamayan çocuklar için (aile ve sosyal yaşantısında karşılaşmayan) bu deneyimi resimli çocuk kitapları aracılığıyla edinmeleri oldukça önemlidir.

Çocukların ne öğrenmeleri gerektiğine, nelerden etkilenebileceklerine genellikle yetişkinler karar verdiği; çocuklar için oluşturulan kitapların, nesnelerin, materyallerin sahip “olması gereken” özellikleri yetişkinlerin belirlediği söylenebilir. Bu seçimlerin çocukları nasıl etkileyeceğine, neler düşüneceklerine dair çıkarımlar yapılır. Çocukların neler düşündükleri ve okudukları/onlara okunan kitapların onlar üzerindeki gerçek etkileri ise çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Çocuklar için “en iyi” olanı yetişkinler belirlemektedir. Çocukların ne tür içeriklerden ne şekilde etkilenebileceklerine, nelerin eğitici-öğretici nelerin çocuğu eğlendirici olacağına yetişkinler karar vermektedir. Resimli çocuk kitaplarının oluşturulması süreci de bu şekilde ilerlemektedir. Ancak bu süreçte çocuk bakış açısı, çocukların kararları ihmal edilmektedir. Yapılan çalışmalarda da ebeveynlerin kitap seçim kriterleri, öğretmenlerin kitaplara karar verme süreçleri gibi çalışmaların yoğunluğu ve çocukların bu içeriklere dair fikirlerini içeren çalışmaların azlığı da bu durumu desteklemektedir (Ateş vd., 2012; Bayraktar & Demiriz, 2017; Coşgun & Akkurt, 2022; Karan, 2019; Pekdoğan, 2017; Tezel vd., 2019; Yazıcı Okuyan, 2009; Yıkılmaz & Buldur, 2022).

Bu noktada:

- Özel gereksinimi olan bireylerin toplumsal hayatta karşılaştıkları sosyal kabul problemleri, stigmatize edilmeleri ve ötekileştirilmeleri
- Kitapların çocukların davranışları ve tutumları üzerine etkisi
- Ulusal alanyazında çocukların bakış açısını yansıtan yalnızca bir çalışmaya rastlanmış olması, erken çocukluk dönemindeki

katılımcılarla çalışma yapılmamış olması ve dolayısıyla çocuk bakış açısının eksikliği

düşünüldüğünde, özel gereksinimliğin işlendiği resimli çocuk kitaplarıyla karşılaşan 5-6 yaş aralığındaki çocukların, kitapların özel gereksinimliği ele alış ve sunuş biçimlerine göre, özel gereksinimliği nasıl algıladıklarını incelemek amacıyla bu çalışmanın gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

1.2 AMAÇ

Bu araştırmanın amacı resimli çocuk kitaplarında özel gereksinimi olan bireylerle karşılaşan çocukların düşüncelerini derinlemesine anlamaktır. Kitaplardaki özel gereksinimlilik temsiline çocukların özel gereksinimi olan bireylere dair düşüncelerini etkileyip etkilemediği, eğer bir etki varsa, ne şekilde etkilediğine dair merak bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur. Bu amaç doğrultusunda özel gereksinimi olan karakter temsilleri bulunan iki kitap kullanılmıştır. Bunlardan biri özel gereksinimliği bütünleştirici ve toplumsal kabulü destekleyici biçimde, mesaj verme kaygısı taşımadan ve etiketleyici unsurlara yer vermeden ele alırken, diğeri özel gereksinimliği yetersizlikler ve farklılıklar üzerinden ele alan ve didaktik bir dille sunmaktadır. Bu iki kitap çocuklara sunularak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Çocukların farklı temsiller bulunan kitaplarla ilgili düşünceleri nelerdir?
 - a) Kitabı beğenip beğenmeme durumları nedir?
 - b) Kitapları diğerlerine tavsiye etme durumları nedir?
2. Kitaplar okunduktan sonra çocukların kendilerine gösterilen özel gereksinimi olan akran fotoğrafıyla ilgili düşünceleri nelerdir?

1.3 ÖNEM

Toplumsal kültür kitaplar aracılığıyla nesiller boyu aktarılabilir. Çocuk kitaplarındaki özel gereksinimlilik temsili de bu açıdan son derece önem arz etmektedir. Ulusal alanyazında çocuk kitaplarında niteliğin, özelliklerin, değerler eğitiminin, temel kavramların, resimlemelerin ve eğitsel özelliklerin incelendiği çalışmalara rastlanmıştır (Azizoğlu vd., 2018; Cengiz & Duran, 2017; Dilek, 2017; Gönen vd., 2014; Gönen vd., 2012; Körükçü vd., 2016; Uyanık Balat vd., 2017; Yazıcı vd., 2018; Yıldız vd., 2016). Alanyazında tasnifler, kitap incelemelerine dair çalışmalar yer alsa da bu içeriklere maruz kalan çocukların neler düşündüğüne ilişkin çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu da çocuk bakış açısının eksikliğini göstermektedir. Nitekim alan uzmanlarının, öğretmenlerin, ebeveynlerin resimli çocuk kitaplarına ilişkin görüşlerinin alındığı çalışmaların bu açıdan eksik kaldığı düşünülmektedir. Diğer yandan, yapılan çalışmalar incelendiğinde nitel deneysel bir yöntemle rastlanmamıştır. Ortaokul çocuklarıyla çeşitli kitapların okunup çocuklardan yazılı geri bildirim alınan bir çalışma incelenmiş ancak katılımcıların yaşı ve araştırmanın yöntemi açısından bu çalışmanın problem durumuna yönelik bir aydınlık sağlamadığı çıkarımı yapılmıştır (Elkatmış, 2020).

Tüm bunlar göz önüne alındığında, çocuk bakış açısını ve çocukların ne düşündüğünü yansıtan bu çalışmanın alanyazına farklı bir içerik oluşturacağı söylenebilir. Mevcut çalışmanın; özel gereksinimlilik temalı kitapların ifade ettiklerini anlamlandırmak, özel gereksinimlilik temsili çocuklardaki yansımalarını incelemekle birlikte yazılacak yeni kitaplar, çocuklar için planlanan uygulamalar ve araştırmalar adına alanyazına önemli katkılar sunacaktır.

1.4 SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada aşağıda verilen verilerin

- Orta sosyo-ekonomik statüye sahip ailelerin çocuklarından toplanmış olması,
- 5-6 yaş grubu çocuklar ile çalışılmış olması,
- Seçilen kitapların renk, basım kalitesi, ifade ve sözcük kullanımları gibi iç ve dış yapı özellikleri,
- Katılımcıların verdikleri cevaplar sınırlılıkları oluşturmaktadır.

1.5. TANIMLAR

Özel Gereksinimi Olan Bireyler: Özel gereksinimi olan birey tanımı incelendiğinde; fiziksel ve bilişsel gelişimleri, öğrenme yetkinlikleri ile yaşlılarından anlamlı şekilde farklılık gösteren birey şeklinde tanımlanmaktadır (Akçamete, 2019).

Resimli Çocuk Kitabı: Resimli çocuk kitapları, masallar, hikâyeler, anılar, gezi yazıları, şiirler gibi çocuk edebiyatı ürünlerinden biridir. Resimli çocuk kitapları belirli bir tema, bir olay örgüsü üzerine kurulmuş, resim ve metnin bir bütün olduğu yazılı ürünlerdir (Glazer, 1986; Uzuner Yurt, 2011).

BÖLÜM II.

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN TOPLUMDAKİ YERİ

Özel gereksinimi olan bireyler, doğumdan itibaren gecikmiş gelişim yaşayan ve gelişimsel zorluk riski taşıyan bireyleri de kapsayacak şekilde, belirlenen norm ölçütlerinin önemli ölçüde altında veya üzerinde gelişim gösteren kişiler olarak belirtilir (Benner & Grim, 2012). Özel gereksinimi olan bireylerin sosyal hayata adım attığı ilk andan itibaren çok çeşitli problemlerle karşılaştıkları görülmektedir. Erişilebilirlikle ilgili engel durumları bir yana, sosyal açıdan çok farklı dışlanma, etiketlenme, ötekileştirme deneyimleriyle karşılaşır (Breau vd., 2018; Chiu vd., 2013; Deakin & Jahoda, 2020; Huiracocha vd., 2017; Selman vd., 2017; Sudderth, 2015).

Geçmişten günümüze özel gereksinimi olan bireylere olan yaklaşım farklılık göstermiş olsa da temelde, damgalama ve ötekileştirmenin olduğu fark edilebilir. Küfür ve aşağılama amacıyla kullanılan kelimelere bakıldığında kör, sağır, geri zekalı, spastik, otistik, gibi ifadelerle sıklıkla rastlanır. Bu söylemler toplum içinde dilden dile dolanır ancak pek çokları tarafından bu söylemlerin özel gereksinimi olan bireyleri hedef aldığı fark dahi edilmez.

Özel gereksinimi olan bireylere dair tanımlamalara bakıldığında; sakat, özürlü, dezavantajlı, çürük, yetersiz, engelli gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir (Cavkaytar vd., 2014; Lindsay, 2018; Şişman, 2012). Sözlü ifadelerin yanında geçmiş yazılı kaynaklara, günlük gazete, dergi ve kitapları

ele alacak olursak da bu tür ifadelerle karşılaşmak mümkündür. Kanun ve genelgeler gibi resmî belgelerde dahi bu gibi ifadelere sıklıkla rastlanabilir. Yazılı metinlerde etiketleyici ve ayrıştırıcı ifadelerin var olması bir nevi toplumun da yansıması sayılabileceğinden aslında toplumsal dil ve yaklaşımın da zaman içinde istendik notaya gelebilmiş olmasa da en azından dil ve ifadede bazı düzenleme girişimlerinin olduğu söylenebilir. Örneğin 2005 yılında Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararname ifadesindeki “özürlü” kelimesi 2013 yılında “engelli” olarak değiştirilmiştir. Bu durum en azından dil ve ifadede bazı duyarlı değişimlerin yapılma gayretini ve bütünleştirici bir dil kullanım çabasına dayanak gösterilebilir. Bu değişimler pozitivist bağlamda umut vadecici olsa da özel gereksinimi olan bireylerin toplumda dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalmaları henüz aşılamamıştır. Örneğin, Burcu’nun (2011) Türkiye’de özel gereksinimi olan bireylere yönelik kültürel tanımlamaları araştıran çalışmasında, özel gereksinimi olan bireylerin “acınan”, “dışlanan”, “yetersiz”, “işe yaramaz” ifadeleriyle ilişkilendirildiğini belirtmiştir. Goffman’a (2020) göre sağlıklı ve normal olanların özel gereksinimi olan bireyleri ‘itibar edilmeyen’, ‘lekeli’ ifadeleriyle etiketlemelerini kültür oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu kullanımların devam etmesi ve yine yazılı-sözlü iletişimde sıklıkla kullanılması, gelecek kuşaklara yanlış şekilde aktarılması içinden çıkması mümkün olmayan bir döngüye sebep olacaktır. Çünkü dil kültürün önemli bir taşıyıcısıdır. Dil ve kullanımda değişiklik olmaması, gelecek kuşakların zihinsel şemalarını yine yanlışın oluşturması demektir. Bu şekilde dil, kültür ve toplumdaki bu devinim özel gereksinimi olan bireylerin bir türlü sıyrılamadığı dışlanma, etiketlenme ve ötekileştirme çemberine hapsolmalarına sebep olur.

Toplumsal bakış ve yaklaşımı değiştirmek söz konusu olduğunda insanların fikrini ve davranışlarını değiştirme çabasının daha zor olmasından, öncelikle toplumun etkileşimde bulunduğu medya, yazılı kaynaklar, kitaplar, okul materyalleri, oyuncaklar, kanun ve genelgelerdeki

ifadelerin değiştirilmesi daha ulaşılabilir görülebilir. Ancak geleceğe dair değişimler için bu başlangıç oldukça önemlidir.

2.2 ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN TEMSİLİ-YANSITILMASI

Özel gereksinimi olan bireylerin toplumdaki yeri, toplumun yaklaşımı, kullanılan ifade ve dil, sosyal hayattan yazılı metinlere, kitaplara, medyaya, sinemaya da yansımaktadır. Dolayısıyla resimli çocuk kitapları da bu yansımadan kendine düşeni almaktadır. Bir önceki başlıkta ele alınan toplumdaki yaklaşımın çocuk metinlerine yansımalarına bakacak olursak klasik masallar ve hikayelerde bu temsili görebiliriz. Özel gereksinimi olan karakterlerin kötü, istenmeyen, korkunç olarak yansıtılmasına Peter Pan'ın Kaptan Hook karakterini veya Hansel ve Gratel'in kötü kalpli cadısını örnek verebiliriz (Barrie, 2001; Grimm Kardeşler, 2019).

Bunların yanında Türk yazından örneklerle bakacak olursak Kemalettin Tuğcu'nun kitapları özel gereksinimi olan bireylerin geçmişteki temsilinin vahametini gözler önüne sermektedir. "Küçük Kambur", "Garip", "Yarım Adam" kitaplarındaki özel gereksinime yaklaşım oldukça endişe vericidir (Tuğcu 1982; Tuğcu 1969; Tuğcu, 1987). Garip kitabında, Garip isimli özel gereksinimi olan karakterin eve gelen misafirler tarafından görülmesi endişe vericidir, doğumu kibar ve saygın ailesi için korkunç bir felakettir, odasına kapatılır ve gizlenir, varlığı ailesi için kir ve leke şeklinde ifade edilmiştir (Tuğcu, 1969). Küçük Kambur kitabında, özel gereksinim ile doğan bebeğin yok olması için dualar, çocuğa beddualar edilir. Ailenin bu çocuğun varlığı gibi bir cezayı hak etmediği, varlığının ailesinin hayatını felakete çevirdiği ifade edilir (Tuğcu, 1987). Yarım Adam kitabında, ortopedik engeli olan baba karakteri "yarım insan" ve zavallı, sakat, eksik kelimeleriyle ifade edilmiştir (Tuğcu, 1982). 90'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında okur bulan bu kitapların hem özel gereksinimi olan bireyleri hem de tipik gelişim gösteren toplumun diğer fertlerini nasıl etkilediğini, özel gereksinimliğe dair acıma ve

aşağılama, ötekileştirme, eksik, hor görmeyi nasıl pekiştirmiş olabileceğini düşünmek dahi endişe vericidir.

Gürdal Ünal (2010) “Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili” isimli tez çalışmasında 1969-2009 yılları arasında basılmış 40 kitapta özel gereksinimi olan bireylerin nasıl ele alındığını incelemiştir. 40 yıllık bir süreci ele alan bu çalışmada özel gereksinimliliğin ifade ediliş biçimindeki gelişme yetersiz bulunmakla birlikte olumluya giden bir gelişim gözlemlenmiştir. “Zavallı, sakat, edilgen birey”den etkin, aktif rol almaya yönelik bir gelişim ifade edilmiştir. Özel gereksinimliliğin daha eski basımlı kitaplarda “kusurlu”, “eksik” olarak yansıtılırken sonraki kitaplarda “farklı birey” şeklinde yansıtıldığı ifade edilmiştir. Bunun yanında araştırmacı yalnızca iki resimli kitaba ulaşılabilirdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda özel gereksinimi olan bireylere sıklıkla yan karakter olarak yer verildiğini ve çoğunlukla ortopedik ve fiziksel engele yer verildiğini belirtmiştir. İncelenen kitaplarda, dışlayıcı ve aşağılayıcı bir dil kullanıldığını ifade etmiş, stigmatizasyona maruz kalan karakterlerle ilgili kesitlere de vermiştir.

Ders kitaplarında özel gereksinimliliğin yansımalarını inceleyen çalışmalarında Çayır ve Ergün (2013), yaygın olarak “yapamama”, “aciz olma”, “eksik olma”, “yardıma muhtaç olma” yargılarıyla karşılaştığını belirtmişlerdir. Özel gereksinimi olan bireylerin “topluma kazandırılması gereken” olarak yansıtıldığını ve sıklıkla “yaşlılık”, “düşkünlük”, “kimsesizlik” ifadeleriyle bağdaştırıldığını ve ikinci sınıf vatandaş oldukları algısını pekiştirdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu çalışmanın, bu tür ön yargıların ders kitapları aracılığıyla beslendiği ve ortaya çıkarıldığını belirtmişlerdir.

Salem (2006), özel gereksinimi olan bireylerin çoğu zaman öykülere dahil edilmediklerini, dahil edilseler de yanlış temsillerle ifade edildiklerini belirtmiştir. Farklılık veya özel gereksinim, olması gerektiği gibi dengeli biçimde yansıtılmak yerine baskın kişilik özelliği gibi yansıtıldığı ifade

edilmiştir. Özel gereksinimi olan bireylerin zavallı, kötü, acınası biçimde ele alındıkları ve olumsuz stereotipik klişelere tabi tutulduklarını belirtmiştir.

Masallarda ve hikayelerde özel gereksinimlilik acıma ve korku duygularını pekiştirmek için kullanılabilir (Dyches & Prater, 2000). Hansel ve Gratel’de kötü kalpli cadı görme engeli olan biridir ve bastonla yürür, korkulan ve çekinilmesi gereken bir karakterdir (Grimm Kardeşler, 2019). Özel gereksinimi olan bireylere dair bu tür tekrarlanan ötekileştirici, stereotipik ve olumsuz imajlar, özel gereksinimliliğin nasıl anladığımızı etkiler. Çocuklar erken yaşlarda bu tür imajlara maruz kaldıkça özel gereksinimliliğe dair bakışları olumsuz biçimde şekillenir (Sigurjónsdóttir, 2015).

2.3 RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ ÇOCUKLAR ÜZERİNE ETKİSİ

Çocuklar maruz kaldıkları uyarınlarca ve temsillerce hayata dair anlam geliştirirler. Resimli çocuk kitapları her çocuğa ulaşan, onların dil ve düşünce dünyalarına dokunan, yaşadıkları hayatın dışında deneyimler sunan, başka hayatlara aralanan kapılardır. Çocuklar pratik hayatta birincil deneyim kazanma fırsatı bulamadıkları pek çok konu, yer ve durumla kitaplar aracılığıyla tanışabilirler ve dünya hakkında yeni kazanımlar elde ederler (van Kleeck, 2003). Çocuklar, çocuk edebiyatı ürünleri aracılığıyla başka insanların yaşamlarını ve hayat deneyimlerini gözlemleme fırsatı bulurlar. Bununla birlikte ahlaki çatışmaların farklı temsillerini ve bu konuda başka insanların neler düşünebileceğine şahit olabilirler (Koç & Buzzelli, 2004). Örneğin, değer verdiği bir şeyin kaybıyla hissedilen hayal kırıklığı duygusu ile nasıl mücadele edebileceğini bu konuya yer veren kitaplardaki kahramanların çeşitli problem çözümlerinden çıkarımda bulunarak kendilerince bir yol geliştirebilir, örnek alabilirler.

Lacina ve Stetson’ın (2013) çalışmalarında, çocukların daha önce deneyimlemediği zorlu durumlarla başa çıkmak için uygun davranışları

pekiştirmek amacıyla resimli çocuk kitaplarındaki karakterlerin zorlu durumlarla nasıl başa çıktıklarını görmelerinin, uygun davranışı kazanmada faydalı olacağı ifade edilmiştir. Çocukların çocuk kitapları aracılığıyla problemli durumları görmelerinin çocukların davranışlarını yönlendirmek için uygun bir gelişimsel yöntem olduğu ifade edilmiştir.

Wilkins ve diğerleri (2016) resimli çocuk kitaplarındaki karakterlerin temsili çocuklar üzerinde çok güçlü bir etkiye sahip olduğunu ve yetişkinlerin özel gereksinimi olan karakterler başta olmak üzere farklı karakterlerle tanıştırma sorumlulukları olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine özel gereksinimleri olan karakter bulunan 12 kitap okumuş ve çocukların özel gereksinimi olan karaktere verdikleri tepkileri incelemişlerdir. Verilen tepkiler incelendiğinde çocukların doğru bulunan, kabul edilen ve beklenen tepkileri verme eğiliminde oldukları ifade edilmiştir. Çocukların eğer cevaplarına araştırmacı tarafından olumlu bir geribildirim verildiyse, verdikleri cevabın “istenen” cevap olduğunu düşündükleri ve alternatif tepkiler yerine istenen tepkiyi verme eğiliminde oldukları görülmüştür. Karakterlerin kitapta nasıl tasvir edildiği ve çocukların özel gereksinime dair bilgi ve farkındalığının, çocukların ilgilerini ve tartışma içeriklerin etkiledikleri görülmüştür. Ayrıca araştırmacılar, eğitimciler özel gereksinimi olan bireylere dair olumlu tutum ve davranışları desteklemek-kazandırmak istediklerinde, uygun tutumların neden uygun olduğunu çocuğa açıklamaları ve çocukların tartışmalarda görüşlerini açıkça ifade etmelerini belirtmiştir. Çocukların düşüncelerini, onaylanma ve kabul görme içgüdüsünden uzak ve özgürce ifade edebilecekleri bir ortamda olmanın önemini vurgulamışlardır. Ayrıca kitapların çocuklar üzerindeki etkisini vurgulayarak çocukların maruz kaldıkları kitapları belirlemenin önemine dikkat çekmişlerdir.

Benzer şekilde Sever (2019) çocukların izledikleri çizgi filmlerdeki kahramanlara, okunan kitaplardaki karakterlere öykündüklerini, onlar gibi olma gayretinde bulunabileceklerini ifade etmiştir. Çocukların kendilerini bu

karakterlerle, kahramanlarla özdeşleştirebileceklerini belirtmiştir. Bu noktada maruz kaldıkları içeriklerin önemi bir kez daha gündeme gelmektedir. Roberts ve Crawford (2008) ise çocuklarla çocuk kitap okumak ve bu kitaplar hakkında konuşmanın, çocukların kendi deneyimleri ile kitaptaki karakterin deneyimlerini ilişkilendirmeye teşvik etmek için mükemmel bir yol oluşturacağını belirtmiştir.

Klasik masalların çocukların doğru söyleme davranışlarına etkisinin incelendiği bir çalışmada (Lee vd., 2014), 3-7 yaş aralığındaki çocuklarla 4 hikâyenin çocuklarda dürüstlük davranışını teşvik edip etmediği karşılaştırılmıştır. Çalışmada kullanılan kitaplardan ikisi Pinokyo ve Yalancı Çoban hikayesi, diğerleri ise George Washington ve Kiraz Ağacı hikayesinin orijinal ve son kısmının değiştirilmiş versiyonudur. Pinokyo ve Yalancı Çoban hikayelerinde yalan söylemenin bir bedeli vardır, karakterler yalan söylemenin bedelini öderler ve didaktik bir dille açıkça ders vericidir. Diğer yandan çalışmada kullanılan George Washington ve Kiraz Ağacı hikayesinde ise doğruyu söyleme ve dürüstlük davranışı takdir edilir ve övülür. Çalışmada kullanılan son hikâye ise George Washington ve Kiraz Ağacı hikayesinin olumsuz sonla biten versiyonudur. Araştırmanın sonuçları incelendiğinde ciddi bir farkla Pinokyo ve Yalancı Çoban hikayesinin yalan söyleme davranışını azaltmadığı; George Washington ve Kiraz Ağacı hikayesinin doğruyu söyleme davranışını önemli ölçüde arttırdığı, aynı hikâyenin olumsuz sonlu versiyonunun dürüstlük davranışını desteklemede başarısız olduğu görülmüştür. Bu çalışma çocukların okunan hikayelerden nasıl etkilendiklerini ve davranışlarının maruz kaldıkları içeriklere göre nasıl değişebileceğini gözler önüne sermektedir. Çocuğu basitleştiren, ders verme kaygısı barındıran içeriklerin davranışlarını etkilemediği gözlemlenmiştir.

Benzer bir çalışmada ahlaki hikayelerin çocukların başka birine yalan söyleme istekliliği üzerine etkisini araştırılmıştır. Çalışmada dürüst olmanın yararlarını anlatan olumlu hikaye, yalan söylemenin bedelini anlatan olumsuz ifadeler içeren hikaye ve doğru ve yalan söylemeyle ilgili olmayan

nötr bir hikaye olmak üzere üç farklı hikaye kullanılmıştır. Daha sonra, doğrudan sorulan sorulara çocukların verdikleri cevaplar incelendiğinde olumlu hikayeyi okuyan çocukların doğruyu söyleme olasılıkları, olumsuz ve nötr hikayeye göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Olumsuz ve nötr hikayeler arasında ise anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Böylece çocuklara okunan hikayenin öğüt verici olması, bedel ve yaptırımlar üzerinden ahlaki ders verici nitelikte olması ile olumlu ve doğru davranışı takdir eder nitelikte olmasının çocukların davranışlarını farklı şekilde etkilediği görülmüştür (Talwar vd., 2016).

2.4 RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN TEMSİLİ NASIL OLMALIDIR?

Mevcut durumda özel gereksinimi olan bireylerin toplumsal hayattaki etkileşimleri, özellikle akran kabulünün sağlanamaması, dışlanma ve ötekileştirme gibi deneyimler yaşanması, özel gereksinimi olan bireylerin kendilerini sosyal hayattan soyutlamalarına neden olmaktadır. Dolaylı olarak eğitim, sağlık, sosyalleşme ve toplumun bir parçası olarak kabul görme gibi hakları ellerinden alınmaktadır. Bu noktada, resimli çocuk kitaplarının özel gereksinimliğe doğru şekilde yer vermesinin, özel gereksinimi olan bireylerin akranları tarafından sosyal kabullerinin sağlanmasını destekleyeceği düşünülmektedir (Işıtan, 2007).

Özel gereksinimi olan bireylere karşı olumlu yönde tutum oluşturmak için bazı yöntemler belirlenmiştir. Donald'ın çalışmasına göre (1980) bu yöntemler özel gereksinimi olan bireyle doğrudan deneyimde bulunma, özel gereksinimliğe dair bilgi sahibi olma, özel gereksinimliğe dair ön yargıların sebeplerini belirleme gibi çalışmalardır (Akt. Morrison & Rude, 2002). Özel gereksinimi olan yakını bulunan bireylerin, özel gereksinimi olan yakını bulunmayan kişilere göre daha olumlu tutuma sahip oldukları görülmüştür (Thomas, 2003). Resimli çocuk kitaplarının çocukların hayatındaki yeri

düşünüldüğünde, yazılı ve görsel uyaranlarla özel gereksinimi olan bireyle doğrudan temas yaşama fırsatı olmayan bir çocuk için bir fırsat oluşturacağı söylenebilir. Ayrıca bilgi edinimi ihtiyacını da karşılayabileceğinden olumlu tutum geliştirme noktasında önemli bir kaynak oluşturacaktır. Nitekim, alanyazında kitapların özel gereksinimi olan çocukların deneyimlerini anlatmak ve tipik gelişim gösteren akranlarının bu noktada bilgi sahibi olması konusunda kaynaklık edeceği ve resimli çocuk kitaplarının özel gereksinimi olan bireylere karşı davranışların olumlu yönde değişmesine destek olacağı belirtilmiştir (Morrison & Rude, 2002; Dyches vd., 2006).

Lee ve diğerlerinin (2004) ve Talwar ve diğerlerinin (2016) çocuklarla yaptığı çalışmalar incelendiğinde resimli çocuk kitaplarının olumlu bir dille ifade edilmesi, karakter ve olayın ders verici yaptırım ifadelerinden uzak olması ve hikayede uygun davranışların takdir edilerek olumlu bir dille sunulmasının çocukların davranışları üzerinde önemli etkileri olduğu görülmüştür. Olumlu dil çocukların uygun davranışlarını desteklerken; bedel ve yaptırım örnekleri, ders verici içeriklerin etkisi olmadığı görülmüştür. Bu noktada resimli çocuk kitaplarında özel gereksinimi olan bireylerin olumlu bir dille sunulması, istendik olmayan davranışların yaptırım-bedel gibi sonuçlarına odaklanmak yerine istendik davranışların takdir edilip desteklenmesinin çocukların özel gereksinimi olan bireylere yaklaşım ve tutumlarını olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

Çocuk kitaplarında özel gereksinimli olma durumu açıkça yer aldığında ve çocuklar için yeni bilgi ve deneyimler bulunduğunda (tekerlekli sandalye, Braille alfabesi gibi) çocukların aksi durumlara göre daha fazla etkileşim gösterdikleri ve kitaba dair paylaşımlarında daha zengin tartışmalar yaşandığı belirtilmiştir (Lacina & Stetson, 2013).

Ayrıca çocukların onaylanma ve kabul görme kaygısından uzak bir sosyal ortamda, özgürce düşüncelerini ifade edebildiklerinde, özel gereksinimi olan kahraman içeren kitaplara dair paylaştıkları düşüncelerin ve tartışmaların zenginleştiği görülmüştür (Wilkins vd., 2014).

Özel gereksinimliğin resimli çocuk kitaplarındaki temsili çocukların tutum ve davranışlarını etkileyeceğinden, özel gereksinimi olan karakterin kitaplarda nasıl işleneceği oldukça hassas bir konu haline gelmektedir. Bu noktada, Gönen ve Aydos (2013), Işıtan (2017), Pater ve diğerleri (2006), Saunders (2000) ve Tondreau ve Rabinowitz (2021), tarafından yapılan çalışmalar incelendiğinde özel gereksinimliğe yer veren resimli çocuk kitaplarının şu özelliklere sahip olması beklenmektedir:

- Resimli çocuk kitaplarının edebi açıdan nitelikli ve iyi kalitede olması
- Çocuklara özel gereksinimli olmak hususunda bilgi ve anlayış sağlaması
- Karakteri yetersizlikler üzerinden ele almaması
- Acıma duygusu uyandırmıyor olması
- Stereotipik görsel-yazınsal ifadelerden uzak olması
- Karakterin gerçekçi biçimde betimlenmesi
- Karakteri olağanüstü, başarı timsali olarak yansıtmaması
- Özel gereksinimi olan bireyin kitapta çok yönlü bir karakter olarak sunulması
- Aynı anda birden fazla özel gereksinimlilik durumuna yer vermemesi
- Terminolojinin doğru kullanılması
- Özel gereksinimi olan karakterin resimlemelerde doğru biçimde betimlenmesi
- Didaktik-öğretici dil mesaj verme kaygısı taşınamaması
- Okuru manipüle etmemesi, okura kendi düşüncesini ve çıkarımını oluşturacak alan sunması
- Ötekileştirmeden uzak, bütünleştirici dil kullanması

- Akış, sunuş, dil ve anlatım özellikleri bakımından çocukların gelişim düzeylerine uygun olması
- Metnin uzunluğunun, resimlerin ve dış yapı özelliklerinin çocukların yaş grubuna uygun olması.

Görüldüğü gibi, alanyazında özel gereksinimliği içeren kitapların nasıl olması gerektiği, sahip olması gereken özellikler ve kriterleri içeren içeriklere rastlamak oldukça mümkündür. Bunun yanında resimli çocuk kitaplarında özel gereksinimi olan bireylerin temsil değeri çokça değişkenlik göstermektedir. İstendik özelliklere sahip kitaplar olsa da tasvip edilmeyen ve uygun bulunmayan özelliklere sahip kitapların da oldukça sık ve kolay ulaşılabilir oldukları görülmektedir. İstendik özelliklere sahip olmayan kitapların da çocuklarla sıklıkla buluştuğuna şahit olunabilir. Aynı zamanda tüm bu içeriklerin çocukların üzerinde nasıl bir etkisi olduğu, çocukların bu kitaplara dair neler düşündüğü, bu kitaplardan sonra neler düşündüğüne dair çalışmalar tarandığında farklı bir örneklem grubuyla bir çalışmaya ulaşılmıştır (Elkatmış, 2020). Dolayısıyla nitel çalışmaların derinlemesine incelemeye olanak tanınması ve deneysel çalışmanın ilgili uyararı katılımcıyla buluşturma fırsatı sunmasıyla, bu çalışmada çocukların düşüncelerinin ne olduğuna dair bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

2.5 İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Alanyazına bakıldığında kitaplarda özel gereksinimi olan bireylerin temsiline dair çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmalarda ağırlıklı olarak, mevcut ders kitabı, çocuk kitabı veya 100 temel eser gibi diğer roman ve hikayelerde, özel gereksinimi olan bireylerin ne şekilde yansıtıldığının ve/veya ne sıklıkla yer verildiğinin incelendiği görülmektedir. Kitaplarda özel gereksinimi olan bireylerin temsiline dair kapsamlı bir çalışma Ayfer Ünal'ın 2010 yılında yaptığı yüksek lisans tez çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır. "Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili (1969-2009)" isimli çalışmada 40 yıllık bir dönemde, özel gereksinimi olan bireyleri çeşitli şekillerde ele alan 40 eser incelenmiştir. 40 yıllık zaman boyunca özel gereksinimliğe toplumsal bakış açısının da yansıtıldığı çalışmada, özel gereksinimi olan bireylerin temsilinde, yetersiz olsa da, olumluya yönelik bir değişim olduğunu belirtmiştir. Erken çocukluk dönemine hitap eden kitapların çok sınırlı olduğunu, özel gereksinimliğin genellikle fiziksel ve ortopedik engel gruplarıyla sınırlı olarak yansıtıldığını belirtmiştir. Araştırmacı incelediği eserlerde, dışlayıcı ve aşağılayıcı bir dil kullanılarak dışlanan özel gereksinimi olan bireylere dair kesitlere de yer vermiştir (Ünal, 2010).

Kaymaz'ın (2007) ise özel gereksinimliğin Türkçe ve çeviri resimli çocuk kitaplarında nasıl ele alındığını incelediği araştırmasında, 2009-2016 yılları arasında, 3-8 yaş aralığına hitap eden 61 resimli çocuk kitabını incelemiştir. Özel gereksinimlilik temsiliinin görsel ve metinlerde nitelikli olduğu, terminolojinin eskiye göre daha iyi olduğu, kitaplarda özel gereksinimi olan karakterlerin çoğunlukla ihtiyaçlarına odaklanıldığı ve farklılıkları üzerinden ele alındığı bulgular arasında paylaşılmıştır. Araştırmacı bu çalışması ile 7 yıllık bir süreçte, Ünal'ın (2010) çalışmasındaki 40 yılla karşılaştırıldığında, olumlu bir gelişimi gözler önüne sermektedir. Araştırmacının bulgularından biri de özel gereksinimliğe yer veren bu

eserlerin çoğunun çeviri kitaplardan oluşuyor olmasıdır. Bu durum çocukların maruz kaldığı kitaplar düşünüldüğünde oldukça umut verici bir gelişimi gösterse de Türkçe dilinde üretilen eserlerin de azlığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla gelişmiş toplumsal bilincin eserlere yansması ve çocuklarla buluşması için hala gelişime ihtiyaç duyulduğu çıkarımına varılabilir.

Koç ve diğerleri (2010) Amerika'daki resimli çocuk kitaplarında fiziksel ve duygusal özel gereksinimliliğin temsilini inceledikleri araştırmalarında, kitapların özel gereksinimliliği olumlu-olumsuz ve nötr olarak ele aldıklarını belirtmişlerdir. Kitaplardaki bu temsilin toplumun bakış açısını yansıttığını belirten araştırmacılar özel gereksinimi olan kahramanla birincil etkileşimde bulunan karakterlerin olumsuz tutumlarını zamanla olumluya evrildiğini ve kitapların özel gereksinimi olan bireylerin toplumsal kabulü açısından önemli olduklarını vurgulamışlardır.

Amerika'da beşinci sınıf öğrencilerinin katıldığı çalışmada, öğrenme güçlüğü olan karakterin bulunduğu iki kitap okunmuş ve yapılandırılmış tartışmalar gerçekleştirilmiş. Müdahale öncesi, sonrası tutum ölçekleri, odak grup görüşmeleri ve uygulama kayıtları alınarak, özel gereksinimi olan karaktere sahip çocuk kitaplarının, tipik gelişim gösteren çocukların özel gereksinimi olan bireylere karşı pozitif tutum geliştirmede etkinliği araştırılmış. Araştırma bulgularına çocuklarda özel gereksinimi olan akranlarına karşı pozitif tutumlarında artış gözlenmediği paylaşılmış. 2010 yılında gerçekleştirilen bu çalışmanın müdahalesinde kullanılan kitaplar incelendiğinde, gerçekçi durumları tasvir ettikleri için okul nüfusuna uygun görülen 1980 ve 1995 yılında basılmış iki kitap kullanıldığı görülmüştür (Smith-D'Arezzo & Moore-Thomas, 2010).

Yine Amerika'da aynı yılda gerçekleştirilen başka bir çalışmada ilkökul öğrencilerine yönelik 100 çocuk kitabı incelenmiş ve bunların 30'unun ayrımcı dil kullandığı, 33'ünün özel gereksinimi olmayı bireysel trajedi olarak ele aldığı, 8'inin gerçek dışı mutlu sonla bittiği, 7'sinin özel

gereksinimi olan bireyi merak nesnesi olarak ele aldığı ve 8'inin özel gereksinimliliği herkes için ders çıkarılacak bir şey olarak ele aldığı araştırma bulgularında sunulmuştur (Beckett vd., 2010).

Özdoğan Şahin (2018) yılında yaptığı “Temel Eğitim Okulları İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eserde Engellilik” adlı tez çalışmasında, ilgili kitaplarda özel gereksinimi olan bireylerin nasıl ve hangi bağlamlarda ifade edildiklerini doküman incelemesi yöntemiyle incelemiştir. İncelenen kitaplarda özel gereksinimi olan bireylerin yardıma muhtaç toplumsal bir grup olarak ifade edildiği belirtilmektedir. Ayrıca bazı kitapların çocuklara uygun olmadığı belirtilmiştir. Çalışmada 56 kitapta özel gereksinimlilik ile ilgili toplam 554 kavram tespit edilmiştir. İlgili kitaplarda “engelli”, “sakat”, “özürlü” ifadeleriyle ilgili 70 raporlama yapılmıştır. En sık kullanılan kavramın “kör” olduğu ve bu ifadeyle ilgili 229 raporlama yapıldığı bulgular arasındadır. Özel gereksinimliliğin “hastalık” kavramı ile ilişkilendirildiği; farklılıkların kabul edilmesi gerektiği savunulurken aynı zamanda acıma ifadelerine de yer verildiği belirtilmiştir. Bu tür ifadelerin olumsuz kalıp yargıları pekiştirdiği unutulmamalıdır.

Ekinci'nin (2019) “Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi” isimli tez çalışmasında, ilkökul dönemine hitap eden çocuk kitaplarında özel gereksinimi olan karakterlerin nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Kitapevleri ve dijital kitap sağlayıcıları taranmış, araştırmaya uygun 26 çocuk kitabı belirlenmiştir. Doküman incelemesi uygulanan çalışmada, kitaplar oluşturulan kitap inceleme formuyla incelenmiştir. Diğer çalışma bulgularında da rastlanıldığı gibi, çocuk kitaplarında en sık rastlanan özel gereksinim türlerinin ortopedik engel ve süregen hastalıklar olduğu görülmüştür. Özel gereksinimi olan karakterlerin, “muhtaç olma”, “ulaşım” ve “iletişim” sorunlarıyla yüz yüze geldikleri belirtilmiştir. Olumsuz dil kullanımı, özel gereksinimi olan karakterler için umut duygusu ve mutlu son ile bitiş, araştırmanın kitapların içerik özelliklerine dair bulguları arasındadır.

Garip'in (2019) "Representation Of The Unrepresented: Disability In Children's Picture Books (Temsil Edilmeyenin Temsili: Resimli Çocuk Kitaplarında Engellilik)" isimli tez çalışmasında, okul öncesi dönem çocukları için yazılan resimli kitaplardaki özel gereksinimlilik temsiliğini incelemiştir. 2008-2018 yılları arasındaki 52 resimli çocuk kitabı, 40 farklı kodlamayla incelenmiştir. 10 yıllık periyotta, özel gereksinimlilik temsiliğinde gelişme olduğu bulgular arasındadır. Kitapların özel gereksinim türleri hakkında bilgi vermeyi amaçladığı ve klişeleşmiş yaklaşımların bulunduğu ifade edilmiştir.

Smith-D'Arezzo ve Moore-Thomas'ın (2010) yaptıkları bir çalışmada özel gereksinimliliği olumlu bir dille ele alan kitapları okuyan tipik gelişim gösteren çocukların, özel gereksinimi olan akranlarına karşı davranışlarına olumlu bir katkı sunup sunmayacağı merak edilmiştir. Çalışmada, öğrenme güçlüğüne ele alan iki kitap ile 5. sınıfa giden çocuklarla ön test-son test tutum anketi, yapılandırılmış kitap tartışma grup kayıtları ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulguları incelendiğinde araştırmacıların hayal kırıklığına uğradıkları görülmüştür. Sonuçlar, çalışmaya katılan çocukların, öğrenme güçlüğü olan akranlarına karşı olumlu tutumlarında net bir artış gözlemlenmediği ortaya koymuştur. Buna ek olarak bu konuya odaklanılmasının çalışmaya katılan bazı çocuklarda olumsuz tutumları pekiştirmiş olabileceği aktarılmıştır. Araştırmacılar daha fazla çalışma yapılmasını önermektedir. Araştırmada kullanılan kitapların eleştirel bir şekilde, modern bakış açısıyla incelenmesi ve kullanılan kitapların tekrar gözden geçirilmesi araştırma bulgularında değişikliğe sebep olabileceği düşünülmektedir.

İlkokul çağına yönelik resimli çocuk kitaplarında, özel gereksinimliliğin ele alınışının incelendiği bir çalışmada, 100 kitap nitel doküman analizi ile incelenmiştir. Araştırma bulgularında özel gereksinimi olan bireylerin olumsuz tasviri ve ayrıştırıcı dil kullanımının devam ettiği sunulmuştur. Çocuklar için uygun olduğu ifade edilen kitaplarda bu ayrıştırıcı dilin

bulunduğu ifade edilmiştir. Buna karşın özel gereksinimi olan bireylere karşı olumlayıcı dil içeren kitaplar geliştirilmiş olsa da bunların yeterli sayıda olmadığı ifade edilmiştir (Beckett vd., 2009).

Baratz (2015) çalışmasında kaynaştırma okullarında görev yapan öğretmenlerle bir çalışma yürütmüştür. Özel gereksinimi olan kahramana sahip iki kitabı öğretmenlerin sınıflarında kullanmalarını istemiştir. Uygulamadan önce ve sonra odak grup görüşmeleri yaparak çalışmasını tamamlamıştır. Araştırma bulgularında öğretmenlerin aracı kaynak olarak kitapları kullanmak üzere bir çabalarının olmadığını belirtmiştir. Öğretmenlerin uygun kitabı aramak için bireysel motivasyonlarının olmadığını paylaşmıştır. Buna karşın araştırmada kullanılan kitaplar ile ilgili hem çocuklar hem de öğretmenlerden olumlu geri bildirimler alındığını ve öğretmenlerin araştırma sonunda kitapları alternatif bir eğitim aracı olarak gördüklerini belirtmiştir. Araştırmanın bulguları arasında en dikkat çeken ise hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin özel gereksinimliğe dair olumlu tutum geliştirmeleri olmuştur.

Kırğöz ve Diken (2019) “Özel Gereksinimli Kahramanı Bulunan Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi” isimli çalışmalarında 0-8 yaş arasına hitap eden resimli çocuk kitaplarında iç ve dış yapı özelliklerini incelemişlerdir. Araştırma bulguları arasında özel gereksinimliğe yer veren kitapların sayıca çok sınırlı olduğu sonucu paylaşılmıştır.

Alanyazında yapılan ilgili çalışmalar taramasında bu çalışmaya en yakın sayılabilecek araştırma Elkatmış (2020) tarafından “Çocuk Edebiyatında Engellilik Teması ile Karşılaşan Çocukların Engelliliği Algılamaları Üzerine Bir Araştırma” başlıklı doktora tezi olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel fenomenoloji olarak yapılan çalışmada 16 5. Sınıf öğrencisi ile özel gereksinimlilik temalı kitaplar sesli olarak okunmuş ve çocuklardan kitaplara dair yazılı geri bildirimler alınmıştır. Çalışmada çocuklarda özel gereksinimliğe dair bir bilinç oluşup oluşmadığı değerlendirilmiştir. Bulgular “kabullenme ve çözüm odaklılık” ile bir bilinç

oluşturduğunu aynı zamanda “farkında olmama, kaçınma, hastalık olarak görme, ön yargılı olma, muhtaç olarak görme, tedavi gerektiren ve iyileşmesi gereken durum olarak görme” ile bir farkındalık oluşmadığı yönündedir. Araştırmada çocukların özel gereksinimliğe dair algılarının, okuma alışkanlıklarına göre değişiklik gösterdiği, kitapta geçenlerin hatırlanma düzeyinin ise okuma alışkanlığı olma durumuna ve özel gereksinimi olan bir yakına sahip olma durumuna göre farklılık gösterdiği belirtilmiştir.

Benzer çalışmalar incelendiğinde yapılan çalışmaların biri hariç tümünün yetişkinler ve kitaplar ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunlar kitap incelemeleri, tasnifler, yetişkin görüşleri gibi çalışmalardır. Çocuklarla yapılan Elkatmış'ın (2020) çalışması incelendiğinde çocukların yaş grupları ve veri toplama yöntemi düşünüldüğünde halen erken çocukluk döneminde detaylı ve derinlemesine bir çalışmaya halen ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple yapılan çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada erken çocukluk dönemindeki katılımcılarla, bire bir derinlemesine görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1 ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışmanın amacı, çocukların seçilen kitaplar hakkındaki düşüncelerini derinlemesine anlamaktır. Bu nedenle katılımcıların düşüncelerini derinlemesine anlayabilmek için nitel deneysel araştırma deseni adı verilen karma bir yöntem uygulanmıştır (Robinson vd., 2021). Alanyazında nicel ve nitel araştırma yöntemlerini bir araya getiren karma yöntem çalışmalarına dair pek çok görüş ve tartışma bulunmaktadır. Harrits ve Møller'e (2021) göre karma yöntem çalışmalarında nitel ve nicel yöntemler sırasıyla kullanılabildiği gibi (Örneğin; önce nicel veri toplama daha sonra nitel veri toplama ve en son nicel ve nitel analizler) her iki yöntemin hibrit şekilde birleştiği bir araştırma şekli de mümkündür. Deneysel çalışmalarda açık uçlu sorular kullanılsa da çözümlemeler nicel olarak kodlanır. Bu tür çalışmalarda genellikle Likert tipi ölçekler ve çoktan seçmeli sorularla ölçüm sağlanır ve veriler nicel olarak analiz edilir. Ayrıca anket çalışmalarında insanların anlık tepkilerini gözlemlemek mümkün olmayabilir. Tüm bu çalışmalar pek tabii alanyazın için oldukça yararlı ve önemlidir. Ancak insanın maruz kaldığı bir uyarana karşı tepkilerini, düşüncelerini derinlemesine anlamak istendiğinde yetersiz kalabilirler. Bu noktada deneysel tasarımın unsurlarını nitel stratejilerle birleştiren hibrit bir metodolojik teknik kullanımı araştırma amacını yerine getirmede daha doğru olacaktır (Harrits & Møller, 2021). Robinson ve Mendelson (2012) bu karma yöntemi “nitel deney” şeklinde ifade etmiş ve şu ifadeyi paylaşmışlardır:

“Mendelson, insanların medya metinlerinden oluşturdıkları hikayeleri daha tam olarak yakalamak ve aynı zamanda katılımcıların maruz kaldığı koşulları manipüle etmek istemiştir. Mendelson ve ortak yazar Fabienne Darling-Wolf, her ikisini de yapmanın bir yolu olarak "karşılaştırmalı gruplama tekniğini" geliştirmişlerdir. Creswell'in araştırmasındaki baskın-daha az baskın, gömülü tasarım protokollerinden yola çıkarak geliştirilen bu hibrit teknik, bir numuneyi katılımcıların farklı uyaranlara maruz kaldığı iki veya daha fazla koşula rastgele dağıtarak deneysel bir tasarım gerektirir. Bu gruplara girdikten sonra, katılımcılar, odak gruplamaları veya görüşmeler yoluyla daha nitel bir yöntem olan açık uçlu sorulara tabi tutulur. Sorulara verilen cevaplar, (araştırmacıların tercih ettiği paradigmaya bağlı olarak) niceliksel veya niteliksel olarak kodlanıp analiz edilebilecek verileri temsil eder... Araştırmacılar nitel analizi seçmişlerdir çünkü her iki pilot çalışma da (anlam inşasının etkisinin aksine) anlam inşasının sürecini ve zenginliğini araştırmıştır.”

Böylece açık uçlu sorularla, bire bir, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kitaplardan birini önce ya da sonra okumanın çocukların bir sonraki oturumda verecekleri cevapları etkileyebileceği düşüncesiyle, katılımcılar rastgele iki gruba ayrılmıştır. Böylece Grup A ve Grup B olmak üzere rastgele iki gruba ayrılmıştır. A Grubu 1. Gün Şuşu, Can ve Dörtteker kitabını okumuş; B Grubu ise Farklı Olmak Kötü Mü? kitabını okumuştur.

Bu çalışmanın inşası sürecinde araştırma soruları, araştırma modeli belirlenmiş ve erken çocukluk eğitimi, erken çocuklukta özel eğitim ve özel eğitim alanı uzmanlarından görüşleri alınmıştır. Alan uzmanlarından alınan geri bildirimler doğrultusunda araştırma soruları geliştirilmiştir. Ulusal alanyazında karşılaşılmayan nitel deneysel desenin çalışma modeline en uygun yöntem olduğuna karar verilmiştir. Nitel çalışmaların, katılımcıların düşüncelerini ‘derinlemesine’ anlamaya olanak tanınması ve nicel çalışmaların uyaranı katılımcıyla buluşturma şansını vermesi alanyazın için yeni sayılan bu karma yöntemi çalışma için en uygun yöntem haline getirmiştir.

3.2 KATILIMCILAR

İzmir ilinde bir anaokulu bu çalışmada iş birliği yapmayı kabul etmiştir. Okul yönetimi aracılık ederek, velilere onam formunu (EK1), araştırmanın amacını ve araştırmacı bilgilerini içeren bir mesaj göndermiştir. 40 onam formundan 22'si yanıtlanmıştır. Velilerden 17'si başvuruyu kabul etmiş, 5'i reddetmiştir. Olumlu yanıt alınan 17 çocuktan 15'i ile görüşme yapılmıştır. Veri toplama sürecinde iki öğrenci okula gelmemiştir. Çalışmanın katılımcıları 60-70 ay aralığında olan 8 kız ve 7 erkektir. Katılımcıların biri dışında 14 katılımcı aile, okul ve sosyal çevrelerinde özel gereksinimi olan bireyle karşılaşmamıştır. Katılımcıların aile gelir düzeyleri orta gelir grubundadır. Katılımcıların tümü çekirdek aile yapısında yaşamaktadır ve tümünün evlerinde kendilerine ait odaları bulunmaktadır.

3.3 UYGULAMA SÜRECİ

Araştırma öncesinde uygulama süreci detaylı bir şekilde senaryolaştırılmış ve süreç madde madde planlanmıştır. Bu planlama görüşmeler sırasında araştırmacı tutumu sebebiyle iç geçerliliğin zedelenmemesi ve verilerin olabilecek en objektif şekilde toplanması amacıyla oluşturulmuştur. Daha sonra araştırmacı senaryoya çalışmış ve ifadelerini, jest, mimik ve tonlamalarını standardize etmeye çalışmıştır. Çocukların ne düşündüğünü anlamaya yönelik tasarlanan bu çalışmada, kitapların yalın olarak çocuklar üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla kitaplar ve araştırma yöntemi hakkında fikir almak için iki pilot çalışma gerçekleştirilmiştir.

İlk pilot çalışma için aşağıdaki sorular hazırlanmıştır.

- Hikâye hakkında ne düşünüyorsun?
- Karakterlerle ilgili ne düşünüyorsun?

- Fotoğraftaki çocuk nasıl birisidir?
- Sınıfınıza gelse onunla arkadaş olmak ister miydin?
- Kendini Fatih'le/Can'la çizer misin?

Akış senaryosunun tatbik edilmesinin ardından 5 yaşında bir erkek (PK1), 4 yaşında bir erkek (PK2) ve 5 yaşında bir kız (PK3) çocuk ile ilk pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Uygulama için veli onamları alındıktan sonra çocukların anneleri “Yarın evimize bir abla gelecek seninle kitap okuyup, sana kitap hakkında neler düşündüğünü soracak.” gibi sürece hazırlayıcı bilgiler vermeleri istenmiştir. Araştırmacı çocukların evine gitmiş anneler ve çocuklarla birlikte vakit geçirmiş ve çocuklarla tanışmıştır. Daha sonra çocuklar oyun sürecine geçmiş ve araştırmacı bireysel olarak onları çalışmaya davet etmiştir. PK3 araştırmacıyı tanıdığından tanışma ve zaman geçirme kısmı atlanmış, süreç hakkında sohbet edildikten sonra uygulamaya başlanmıştır.

Uygulama sırasında PK1 annesinin de yanında kalmasını istediğinden anne çalışma süresince eşlik etmiştir. PK1 ve PK3'e Şuşu, Can ve Dörtteker kitabı, PK2'ye ise Farklı Olmak Kötü Mü? kitapları okunmuştur. PK1 okuma süresince sayfaları takip etmiş, herhangi bir sıkılma ya da ayrılma isteği belirtisi göstermemiş ancak okuma sonrası sorulan sorulara cevap vermek istememiştir. Kitabı beğendiğini ifade etmiştir. PK2 ise hikâyenin başlangıcında resimler hakkında yorumlar yapmış, fakat kitabın yarısında sıkılmış ve devam etmek istememiştir. Daha sonra devam etmek istemiş ve kitabı beğenmediğini, çok uzun ve sıkıcı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca karakterleri sevmediğini söylemiştir. “Sen ve Fatih'i çizer misin?” sorusuyla resim yapmak istemiş ancak Fatih'i çizmeyi reddetmiştir. İlk iki görüşmede okuma süresince çocukların dikkatlerinin dağıldığı gözlemlenmiştir.

PK3 ile yapılan görüşmede Şuşu, Can ve Dörtteker kitabı okunmuş, katılımcı kitabı ilgiyle takip etmiş, sayfalar hakkında düşüncelerini paylaşmıştır. Okuma sonrası yöneltilen soruları tümüyle yanıtlamış,

kahramanla kendi resmini çizme sürecini de tamamlamıştır. Çizdiği resimde tekerlekli sandalye kullanan Can karakterini ayakta, dans ederken, zıplarken ve tırmanırken, eğlenen ve mutlu olarak resimlemiştir.

Pilot çalışmaları kapsamında 8 yaşındaki bir çocuğa daha her iki kitap sunulmuş; hikâyeyi, karakterleri, resimleri ve tümüyle kitapları nasıl bulduğu sorulmuştur. Her iki kitabı ayrı ayrı ve karşılaştırmalı olarak değerlendiren çocuk, 'Şuşu, Can ve Dörtteker' kitabını beğenmediğini ifade etmiştir. Kahramanları çok yaramaz bulduğunu belirtmiş, Farklı Olmak Kötü Mü? kitabında ise bir ders verme amacı olduğunu, hatasını anlayan kahramanın örnek oluşturduğunu söylemiştir.

İlk pilot çalışmanın ardından süreç hakkında araştırmacı günlüğü ve veriler değerlendirilmiştir. Çocukların dil gelişimleri, sosyal gelişimleri ve kişiler arası iletişim becerileri, analiz, sentez, değerlendirme, düşüncelerini ifade etme becerileri düşünülerek çalışma grubunun 5-6 yaş çocuklarıyla gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Okuma sonrası çocuklardan karakterlerle kendilerinin resmini çizmeleri veri toplama sürecinde kopukluklara neden olduğundan uygulamadan kaldırılmıştır. Görüşmeler sırasında araştırmacının farklı sorular sorma ihtiyacı hissedip senaryo dışına çıkması sebebiyle, uygulama senaryosu gözden geçirilerek ilk andan son ana kadar tekrar planlama yapılmış ve akış değiştirilmiştir.

Hazırlanan ikinci pilot çalışmada 5-6 yaş arasında iki kız, bir erkek çocukla görüşmeler yapılmıştır. Uygulamada sorulan sorular, çocukların geri bildirimleri, verdikleri cevaplar araştırma amacına uygun bulunmuş, yeni akışın ve belirlenen örneklem yaşının araştırmanın yöntemi ve örneklemini olmasına karar verilmiştir. Buna yönelik araştırmacı günlüğünde aşağıdaki ifade yer almaktadır.

"Yönergeleri bir kez verdim, tekrar etmeme gerek kalmadan süreç sonuna kadar çocuklar yönergeyi takip ettiler. İlgili noktalara cevap verdiler. İlgi ve dikkatleri süreç boyunca dağılmadı, hikâyeye ve kitapla ilgilendiler. Fikirlerini

‘Ben şöyle düşündüm çünkü..’ gibi ifadelerle neden sonuç ilişkisinde ifade ettiler. ‘Tekrar gelip başka kitaplar da getirir misin?’, ‘Yarın da gelsene’ gibi ifadelerle araştırma sürecinden memnun olduklarını ifade ettiler. Fikirlerini paylaşmakta istekliyidiler.”

Yapılan ikinci pilot çalışma sonunda uygulama senaryosu, sorular ve tüm süreç detayları belirlenmiş ve son halini almıştır. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen pilot çalışmalar araştırmayı geliştirmek amacıyla yapılmış olup pilot çalışma bulguları, bulgular kısmına dahil edilmemiştir.

Son halini alan uygulama senaryosu çalışılmış, bağımsız bir kişiye uygulanmış ve araştırmacının jest, mimik, tonlama gibi sunuş şekinden kaynaklanan bir tutarsızlık olup olmadığı hakkında geri bildirim istenmiştir. Araştırmacı tutumu sebebiyle çocukların herhangi bir yönlendirme ve manipülasyona maruz kalmamalarına özen gösterilmiştir.

3.3 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada kullanılan veri toplama araçları farklı özel gereksinim temsilleri bulunan iki resimli çocuk kitabı, araştırmacı günlüğü, görüşme soruları (EK2) ve görüşmelerde alınan ses kayıtlarıdır. Araştırma nitel yöntemler kullanılarak oluşturulduğundan, araştırma konusuna karar aşamasında araştırmacı günlüğü tutulmaya başlanmıştır. Böylece araştırmanın tüm detayları araştırmacı günlüğüyle kaydedilmiştir. Ayrıca katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında gerekli izinler alınarak konuşmalar ses kaydına alınmıştır.

Araştırmada kitaplar belirlenirken özel gereksinimi olan çocuklar temasının iyi sunulmuş olması dikkate alınmıştır. Bu sebeple kitap seçiminde kullanılmak üzere Gönen ve Aydos (2013), Işıtan (2017) ve Saunders (2000), Tondreau ve Rabinowitz (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiş ve aşağıdaki kriterler oluşturulmuştur.

1. Didaktik-eğitim dilinin mesaj verme kaygısı yoktur
2. Metin uzunluğu, resimler ve dış yapı çocukların yaş grubuna uygun olmalıdır
3. Ötekileştirmeden uzak bütünleştirici bir dil kullanmak
4. Okuyucuyu manipüle etmemek, okuyucuya kendi düşünce ve çıkarımlarını oluşturması için alan sağlamak
5. Karakter bağımsız hareket eder
6. Özel gereksinimlilik, üstesinden gelinmesi gereken bir sorundur
7. Basmakalıp görsel-edebi anlatımlardan uzak olmak
8. Sıra dışı, başarılı bir örnek olarak karakteri yansıtmaz
9. Karakterin gerçekçi tasviri
10. Akış, sunum, dil ve anlatım özellikleri bakımından çocukların gelişim düzeylerine uygun olması

Bu kriterlere göre Yıldıray Karakiya'nın yazdığı, Başak Günaçan'ın resimlediği "Şuşu, Can ve Dörtteker" ve Tuba Bozcan'ın yazdığı, İlknur Salman'ın resimlediği Farklı Olmak Kötü Mü? kitapları seçilmiştir. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabı tüm kriterleri sağlamaktadır. Ayrıca bütünleştirici bir dile sahip olma, ötekileştirmelerden uzak oluş, karakterin doğru tasviri ve engel odaklı olmama konusunda en nitelikli Türkçe kitap olarak ifade edilmiştir (Arıkan vd., 2021). Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı ise didaktik bir dille kaleme alınmıştır ve mesaj verme kaygısı güder. Kahraman özel gereksinimi olduğu için dışlanır ve daha sonra hatasını anlayan arkadaşı tarafından benimsenir. Metin ve cümleler sadelikten uzaktır ve uzundur. Bununla birlikte Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının aksine çocukların sıklıkla karşılaşılabilecekleri yayınlar arasındadır. Halk kütüphaneleri veri tabanı tarandığında İstanbul'da 35, Ankara'da 44 ve İzmir'de 39 farklı kütüphanede çok sayıda Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının yer aldığı görülmüştür. Ayrıca

her iki kitap da dört okul öncesi öğretmeni, beş alan uzmanı, altı çocuk (4-8 yaş), dört ebeveyn ve üç bağımsız kişiye sunulmuş, okunmuş, incelenmiş ve geri bildirimleri alınmıştır. Alınan geri bildirimlerde olumsuz ve rahatsız edici hiçbir ifadeye rastlanmamıştır. Bunun yanında, çocuklar her iki kitaba da olumlu geri bildirimler sunmuş; alan uzmanları iki kitabın sunuş ve özel gereksinimliği ele alış biçiminde farklılıklar olduğunu tasdik etmiş; veliler ve okul öncesi öğretmenleri her iki kitabı da çocuklar için uygun ve tercih edilebilir bulmuş; bağımsız kişiler kitaplardan birinin eğlenceli diğerinin çıkarımda bulunan bir içeriği olduğunu belirtmiştir. Ebeveynlerden ikisi ve okul öncesi öğretmenlerinden ikisi Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının öğretici olduğunu ve tercih edecekleri bir kitap olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kitap çocukların kütüphane, okul ve ev ortamlarında sıklıkla karşılaşılabilecekleri düşünüldüğünden tercih edilmiştir.

3.4 VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın uygulama sürecine başlamadan önce İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kurul'undan gerekli etik kurul izni alınmıştır. İzmir ili Buca ilçesinde bir anaokulu ile görüşülmüş ve iş birliğini kabul etmeleriyle, araştırmanın amacı ve içeriğiyle ilgili bilgilerin bulunduğu veli onam formları dağıtılmıştır. Ayrıca velilere, okulun mesaj sistemi üzerinden formların olumlu ya da olumsuz yanıtla geri gönderilmesi istenen bilimsel araştırmaya davet mesajı gönderilmiştir. Gönderilen 40 veli onam formundan 22 tanesi geri dönmüştür. Ebeveynlerin 17 tanesi araştırma davetine izin vermiş, 5 tanesi reddetmiştir. Olumlu yanıt alınan 17 öğrenciden 15'i ile görüşme sağlanmıştır. İki öğrenci veri toplama sürecinde okula gelmemiştir.

Okul yöneticileriyle araştırma izni görüşmeleri sırasında öğretmenlerle tanışılmış ve uygulama içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca kurum yöneticisi ve sınıf öğretmenleri araştırmacıyı sınıfa davet ederek çocuklara tanıtmış daha sonra gelip onlarla sohbet etmek istediğini belirtmiştir. Uygulamadan iki gün önce de sınıf öğretmenleri ve kurum yöneticisi araştırma hakkında çocukları bilgilendirmeye başlamıştır. Okullarına kitaplarla ilgili araştırma yapan bir öğretmenin geleceğini, onlara kitap okuyacağını çocukların düşüncelerini çok merak ettiğini ve kitap okuyup onlarla sohbet etmek istediğini ifade etmişlerdir. Uygulama günlerinde çocuklar uygulama sürecinde neler yapılacağını önceden bilerek gelmişlerdir. Bu durumun çocukların tereddüt etmemeleri ve bir yabancıyla güvensizlik yaşamamaları adına uygulama sürecini kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

Her bir çocukla birbirini takip eden iki ayrı günde farklı iki oturum gerçekleştirilmiştir. Görüşme günlerinde araştırmacı sınıfa gelip çocukları selamlamıştır. Okul yöneticisi veya öğretmen görüşme listesine göre

çocukları araştırmacıya yönlendirmişlerdir. Görüşmeler okulun, çocuk boyunda masa, iki sandalye ve bir koltuğun bulunduğu boş bir odada gerçekleştirilmiştir. Birinci görüşmelerde araştırmacı çocuklarla koridorda buluşup odaya davet etmiştir. Görüşme sırasında masa duvara dayalı ve araştırmacı ve katılımcı yan yana, duvara dönük şekilde konumlanarak oturmuşlardır. Kurum yöneticisi de bazı görüşmeler sırasında araştırmacı ve çocuğun arkasında süreci izlemiştir.

Araştırmacı günlüğündeki kayıtlar incelendiğinde çocukların sürece katılmalarına dair bir problem ya da isteksizlik gözlemlenmemiştir. Çocuklara;

"Elimde bir çocuk kitabı var. Bu resimli kitapla ilgili çocukların ne düşündüğünü çok merak ediyorum ve bununla ilgili bir araştırma yapıyorum. Çocuklara bu kitabı okuyup onlarla sohbet ediyorum. Birazdan seninle de bir kitap okuyacağız ve sana düşüncelerini soracağım. Düşüncelerin benim için çok önemli, neler söyleyeceğini çok merak ediyorum. Lütfen her sayfayı çevirişimde bana neler düşündüğü söyle. Senin söyleyeceklerin bittiğinde ben yazıları okuyacağım. Sonra da sana birkaç soru soracağım biraz sohbet edeceğiz."

açıklaması yapılarak kitap okuma sürecine başlanmıştır. 8 çocuğa ilk oturumda Şuşu, Can ve Dörtteker kitabı, ikinci oturumda Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı okunmuştur. 7 çocuğa da ilk oturumda Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı, ikinci oturumda Şuşu, Can ve Dörtteker kitabı okunmuştur. Her oturum sonunda çocuklara kitapla ilgili düşüncelerine yönelik sorular sorulmuştur. Soruların ardından kız çocuklara ortopedik engeli bulunan kız çocuk fotoğrafı, erkek çocuklara ortopedik engeli bulunan erkek çocuk fotoğrafı gösterilmiş ve fotoğraftaki akranları hakkında düşünceleri sorulmuştur. İkinci görüşmelerin sonunda ise çocuklardan iki kitabı birbiriyle karşılaştırmalarına yönelik sorular sorulmuştur. Görüşmeler sırasında ses kaydı alınmış, her görüşme sonunda araştırmacı günlüğüne

gerekli ayrıntılar not edilerek kaydedilmiştir. Veri toplama sürecinde görüşme programı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1

Veri toplama planı

Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe
K1	K1	K5	K5	K10	K10	K14	K14
K2	K2	K6	K6	K11	K11	K15	K15
K3	K3	K7	K7	K12	K12		
K4	K4	K8	K8	K13	K13		
		K9	K9				

3.5 GEÇERLİK GÜVENİRLİK

Bu araştırmada çalışmanın güvenilirliğini sağlamak adına şunlar yapılmıştır:

- Problem durumu ve araştırma sorularının belirlenme sürecinden itibaren tüm çalışma süresince araştırmacı günlüğü tutulmuştur.
- Veri toplama aracı olarak seçilen her iki kitap dört okul öncesi öğretmeni, beş alan uzmanı, altı çocuk (4-8 yaş), dört ebeveyn ve üç bağımsız kişiye sunulmuş, okunmuş, incelenmiş ve geri bildirimleri alınmıştır.
- Daha sonra 8 yaşında bir çocuğa daha sunulmuş ve kitaplar hakkında genel görüşleri alınmıştır.

- Asıl veri toplama sürecine geçilmeden önce iki ayrı pilot çalışma yapılmıştır.
- Pilot çalışmalarda elde edilen bulgular ve çalışmaların değerlendirmeleri ışığında nihai veri toplama süreci oluşturulmuştur.
- Katılımcılara yöneltilecek sorular için uzman görüşleri alınmıştır.
- Görüşmeler sırasında araştırmacı tutumu sebebiyle iç geçerliliğin zedelenmemesi ve verilerin olabilecek en objektif şekilde toplanması amacıyla uygulama süreci detaylı bir şekilde senaryolaştırılmış ve süreç madde madde planlanmıştır.
- Daha sonra araştırmacı senaryoya çalışmış ve ifadelerini, jest, mimik ve tonlamalarını standardize etmeye çalışmıştır.
- Daha sonra araştırmacı bir bağımsız kişiye uygulama provası yapmış ve her iki kitap için okuyuş, ses, tonlama, jest ve mimikler gibi unsurlar hakkında geri bildirim almıştır.
- Çocuklarla yapılan görüşmeler ses kaydı alınmıştır ve ses kayıtlarının bire bir deşifreleri yapılmıştır.
- Yapılan deşifrelerde bir hata olmaması adına araştırmacı haricindeki bir kişi tarafından kontrol edilmiştir.
- Deşifreler defalarca okunarak ve ses kayıtları tekraren dinlenerek ana hatlarıyla temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.
- Daha sonra deşifreler tekrar incelenmiş ve temalarda düzenlemeler yapılmıştır.
- Oluşturulan temalar erkek çocukluk eğitimi ve erken çocuklukta özel eğitim alanlarında iki bilim uzmanının daha oluşturduğu temalarla ile karşılaştırılmıştır.
- Bir bağımsız kişi de nihai temaları veriler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir.
- Bulguların değerlendirilmesi ve tartışılması süreci de benzer şekilde iki alan uzmanı ve bir bağımsız kişi tarafından

gözlemlenmiş ve güvenirliği etkileyecek bireysel çıkarımlardan arındırılmıştır.

3.6 VERİLERİN ANALİZİ

Gerçekleştirilen nitel çalışmanın verileri analiz edilirken, Braun ve Clarke'ın (2006) çalışmalarında aktarılan Tümevarımsal Tematik Analiz Yöntemi basamakları takip edilmiştir. Tematik analiz; odak grup ya da bireysel görüşmeler, araştırmacı günlüğü, kayıtlar, dokümanlar gibi birbirini destekleyen nitel verilerin kavramsal ya da tümevarımsal olarak belli basamaklara uyarak analiz edilmesi ile gerçekleştirilir. Yapılan analiz temalarla sunulur ve raporlaştırılır. Tematik analiz, araştırmacıya, elindeki nitel veriyi olabildiğince küçük parçalara ayırıp kendi örüntüsünü oluşturmasına ve derinlemesine betimlemesine olanak verir ayrıca diğer veri analiz yöntemlerine kaynaklık ettiği kabul edilmektedir ve nitel veri analizini sert teorik bir çerçeve içine almaya zorlamadan araştırmacıya esneklik sağlamaktadır (Braun & Clarke, 2006).

Yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin ses kayıtları araştırmacı tarafından her bir kelimesiyle bire bir deşifre edilmiştir. Ses kayıtları, deşifreler ve araştırmacının veri toplama sürecindeki notları tekraren incelenmiş ve tema taslakları oluşturulmuştur. Verilerle tekrar çalışılmış, verilerden anlamlı örüntüler oluşturulmuş, bir araya getirilen parçalardan alt temaları ve temalar oluşturulmuştur.

Oluşturulan temalar erken çocukluk eğitimi ve erken çocuklukta özel eğitim alanlarında iki bilim uzmanının daha oluşturduğu temalarla karşılaştırılmıştır. Bir bağımsız kişi de nihai temaları veriler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Böylece verilerin temalandırılması sürecinde sübjektif bir etkiden uzaklaşmak amaçlanmıştır. Bulguların değerlendirilmesi ve tartışılması süreci de benzer şekilde iki alan uzmanı ve

bir bağımsız kişi tarafından gözlemlenmiş ve güvenilirliği etkileyecek bireysel çıkarımlardan arındırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde çocuklarla yapılan görüşme sorularına verilen cevaplar her soru için kendi içinde temalandırılarak sunulmuştur.

4.1 KİTAPLA İLGİLİ NE DÜŞÜNÜYORSUN?

Her iki kitap okunduktan sonra katılımcılara “Kitapla ilgili neler düşünüyorsun?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar:

- Kitaptan çıkarılan ders
 - Ne ekersen onu biçersin
- Kitaba atfedilen özellikler
 - Beğeniler
- Aklında kalanları anlatma
- Yaramazlardı
- Özdeşim kurma kategorilerinde açıklanmıştır.

4.1.1 Kitaptan Çıkarılan Ders

Her iki kitabın ardından katılımcıların kitapla ilgili düşünceleri sorusuna, kitaptan çıkardıkları dersleri ifade ettikleri fark edilmiştir. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabıyla ilgili ifadeler dikkatli olmak, çevre temizliği hakkındayken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair ifadeler arkadaşlık hakkındadır. Örneğin;

Bu kitapla ilgili çevremizi temiz tutmamız gerekli. (K3- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Dikkatli olmak gerektiği. (K12- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Arkadaşlarımızı sevmeliyiz. Arkadaşımızı üzmemeliyiz. (K15- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Her iki kitapta da özel gereksinimi olan karakterlerin olmasını sevdiğini söyleyen bir çocuk kitaptan çıkardığı dersleri de ifade etmiştir.

Evet. Kitabın içinde, bu ikisinin, dün okunan (Farklı Olmak Kötü Mü?) bu iki kitabın da içinde engelli çocukların olduğunu mesela burada da çok sevdim. Bunu sevdim. Bence ben bu kitaptan neler öğrendim? Evde bir şey sürmemeyi. Mesela böyle olabilir (İlk sayfada Şuşu'nun bisiklet sürüşüyle kahvelerin dökülmesini göstererek). Vee parkta hızlı bir şeyler sürmemeyi. Bir de yanından geçene yavaşla biraz demeyi. (K2- Şuşu, Can ve Dörtteker)

4.1.1.1 Ne Ekersen Onu Biçersin

Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından bazı katılımcıların “eninde sonunda” vurgusuyla davranışın bir karşılığı olduğu ifadeleri dikkat çekmiştir.

“Bence Dilara çok yanlış yapmış. Arkadaşına haksızlık etmiş. Ama eninde sonunda bunu anlamış ve özür dilemiş. Arkadaşı Fatih'e yanlış davranması kötü bir şeydi. (K5- Farklı Olmak Kötü Mü?)”

Kitabın okuma sürecinde sayfalar çevrilirken çocukların ilgili sayfalarla ilgili söylemek istedikleri bir şey varsa söylemeleri yönergesi verilmiştir. Bu bağlamda bazı çocuklar sayfalar çevrildiğinde gördükleriyle ilgili yorumlarda bulunmuştur. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının okunduğu sırada, Dilara karakterinin özel gereksinimi olan Fatih ile aynı grupta olmak istememesi üzerine Fatih'in üzülp ağladığı sahnede “Dilara eninde sonunda yaptığına pişman olacak bence” (K14) yorumunu yapmıştır. Bunun ardından Dilara'nın düşüp yaralandığı ve ağladığı sahnede ise “Bak gördün mü ben sana demiştim” (K14) ifadesi ile karşılaşmıştır.

4.1.2. Kitaba Atfedilen Özellikler

Katılımcılar kitapla ilgili düşüncelerini belirtirken kitabı nasıl bulduklarına dair ifadeler paylaşmışlardır. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına dair ifadeler hareketli, mutlu, heyecanlı yorumları gelirken Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına ilişkin görüşme sırasında “Biraz daha açıklar mısın sence nasıl bir kitaptı?” sorusuna “heyecanlı” cevabı alınmıştır.

Komikti. Mutluydu mutlu bir kitap. (K8- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Maceralı bir kitaptı. (K5- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Hareketli. Heyecanlı. (K12- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Mutlu ve heyecanlı bir kitaptı. (K11- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Heyecanlı. (K8- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.1.2.1 Beğeniler

Katılımcıların çoğu kitapla ilgili düşüncelerine yönelik soruyu bir beğeni ifadesiyle başlayarak cevaplamışlardır. Beğeni ifadeleri her iki kitap için de kullanılmıştır. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından coşkulu beğeni ifadeleri görülmüştür. Örneğin;

Bence bu kitap çok güzeldi. (K2- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Çok güzel. (K4- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Güzeldi. Bayağı beğendim. (K11- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Güzel buldum. (K8- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Ancak araştırmacı günlüğü kayıtlarına göre Farklı Olmak Kötü Mü? Kitabını okuduktan sonra verilen cevaplarda daha çekinceli bir beğenme ifadesi veya beğeni ifadesinden sonraki süreçte olumsuz düşüncelerin yorumların da ifade edildiğini görülmüştür. Örneğin;

Güzel bir kitaptı, beğendim. Fatih her gün sandalyede geziyordu, Dilara da, çünkü bacağı acıdığı için. Dilara kötü davrandı. (Fatih'e) (K9- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Örneğin K4 “Çok güzeldi.” Cevabını takiben “Fatihe kötü davrandı. Ondan sonra okuldan çıktı. Parkta oynadılar, oynadılar. Ondan sonra da eve gitmeden tırmanış duvarının kemerini takmadı, düştü.” İfadesinde bulunmuştur.

Burada da fark edildiği gibi çocukların olay akışına dönüş ve hikayeyi anlatma-özetleme ifadeleri bulunmaktadır.

4.1.3 Aklında kalanları anlatma (Hikâyeye Dönüş)

Okumaya başlamadan önce çocuklara her sayfayla ilgili düşüncelerini paylaşımları yönergesi verilmişti. Ancak bu yönergeye ithafen paylaşımda bulunan çocukların neredeyse tamamın hikâyeyi anlatmaya çalıştıkları görülmüştür.

Bu sayfayla ilgili bir kız bir de erkek varmış diye düşünüyorum (K14- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Sonra görevleri bittikten sonra, her tarafın boya olduğuna karar verdiler ve tekerlekli sandalyeyle bisiklet sürmeye devam ettiler. (K8- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Buna ek olarak: *Sonra görevleri bittikten sonra, her tarafın boya olduğuna karar verdiler ve tekerlekli sandalyeyle bisiklet sürmeye devam ettiler. (K8)* ifadesinin ardından ilgili sayfa okunduğunda çocuk “Tüh ya bilemedim” şeklinde tepki vermiştir. Bu noktada çocuğun hikayeyi bilmeye çalıştığı, bire bir aynı akışla karşılaşmayınca yanlış düşündüğünü düşünmesi görülmektedir. Bunun tam tersi olarak mutlulukla “Bak bildim, bildim” (K11) tepkisiyle de karşılaşmıştır.

Ayrıca çocukların kitapla ilgili ne düşünüyorsun sorusuna yine kitaptaki hikâye akışını, olayları anlatma hali fark edilmiştir.

Kız vardı. Erkeğe benim en iyi arkadaşım olur musun demişti. Sonra salıncakta sallandı. Sonra tırmanma şeylerine tırmandı. Sonra erkek üzülmüştü. Onunla oynamak istemediği için sonra onunla oynamayacağım demişti. (K1- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Güzel bir kitaptı, beğendim. Fatih her gün sandalyede geziyordu, Dilara da çünkü bacağı acıdığı için. Dilara kötü davrandı. (K9 Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.1.4 Yaramaz-LARDI

Çocukların ilk soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına dair düşüncelerini anlatırken “onlar” ifadesini kullandıkları fark edilmiştir. Ayrıca yaramaz ve akıllı olduklarına dair ifadelere rastlanmıştır. Farklı olmak Kötü Mü? kitabında ise birlikte bir hitap yerine “Dilara ve Fatih” ifadesini kullandıkları görülmüştür. Ayrıca bazı görüşmelerde “Fatih” karakterinin akılda kalmayarak “Arkadaşına, diğerine” ifadeleriyle bahsedildiği fark edilmiştir.

Azıcık yaramazlardı. (K3- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Kitapla ilgili, kitapta biraz yaramazlık yaptıkları şeyleri düşünüyorum. Biraz da akıllıdırlar. (K6- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Erkeğe benim en iyi arkadaşım olur musun demişti. Sonra salıncakta sallandı. Sonra tırmanma şeylerine tırmandı. Sonra erkek üzülmüştü. (K1- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Dilara arkadaşına kötü davrandı. (K4- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.1.5 Özdeşim Kurma

Görüşmeler sırasında çocukların kitaptaki karakterlerle özdeşim kurdukları görülmüştür. Ayrıca konuşmalar sırasında sık sık kendi hayatlarından bahsederek benzerlikleri ifade etmişlerdir.

Yani kitap ile Dilara ve Fatih vardı ya, işte umarım benim bacaklarım da öyle olmaz. Onların da belki kısa süre içinde iyileşebilir (bacakları) ama Fatih'inkini bilmiyorum. (K3- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Çocukların kitabı başka çocuklara tavsiye etme sebeplerinden birinin diğer çocukların bu kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurabileceklerini düşünmeleri olduğu görülmüştür. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabıyla ilgili ifadelerde özel gereksinimi olan çocukların kendileriyle benzer karakterle karşılaşmasının onlara iyi hissettireceği ifade edilirken, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabıyla kendilerini güzel hissedip yürümeyi deneyebilecekleri ifade edilmiştir.

Diğer çocuklara tavsiye ederdim. Çünkü onlar da okumalı ve özellikle engelli çocuklara çok iyi gelir. Kendilerini iyi hissederler bu kitabı görünce. (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Çünkü böyle bazı çocuklar tekerlekli sandalyeyle olurlar ya özellikle bence onlara tavsiye edilir. Çünkü belki onlar ondan sonra belki üzüntüsü geçebilir. Yani böyle bu kitabı okuyunca, böyle ondan sonra bir ay sonra, geçebilir diye düşündüm. (K3- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Engelli çocuklar bu bilgileri gördüklerinde: Bence kendilerini güzel hissedip yürümeyi deneyebilirler. (K2- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Evet. Herkes görsün ve böyle şeyleri okusun. (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Ederim. Çünkü çevremizi temiz tutmayı öğrenirler belki. Başlarına ne olacağını görmüş olabilirler. (K3- Şuşu, Can ve Dörtteker)

4.2 KİTABI BEĞENDİN Mİ?

Kitabı beğendin mi sorusuna gelen cevaplar her iki kitap için de çoğunlukla evet olmuştur. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabı için bir çocuk sevmediğini belirtmiştir. Farklı olmak Kötü Mü? kitabı için de bir çocuk

beğenmediğini belirtmiştir ancak ilgili kitaba ilişkin, başlangıçta beğendiklerini ifade eden çocuklar bu soruyu takiben sorulan “Biraz daha açıklar mısın neleri beğendin?” sorusuyla beğendikleri ve beğenmedikleri detayları ifade etmişlerdir. Örneğin: *Beğendim. Ama Dilara’nın davranışları güzel değildi onu sevmedim* (K14). *“Dilara’nın kötü davranmasını beğenmedim”, “Arkadaşına kötü davrandı”* (K2)

Çocukların cevapları incelendiğinde beğenme sebepleri olarak telafi etme, davranışını telafi etmeler, ödenen bedeller ve spesifik karakter-yer-olayı ifade ettikleri görülmüştür. Bu soruya verilen cevaplar “Spesifik bir detay”, “Telafiler”, “Bedeller”, “Beğenmedim” temalarında gruplanmıştır.

4.2.1 Spesifik Detaylar

Biraz daha açıklar mısın neleri beğendin? sorusuna çocukların kitapta gördükleri spesifik detayları, kişileri, mekanları işaret ettikleri görülmüştür.

Örneğin bazı çocuklar kitapta gördükleri spesifik kişileri işaret etmişlerdir. Örneğin:

Evet. Şeyi beğendim. Kızıyla erkeği. Bir de ım Teyzeyi beğendim. Anlatırken güzeldi kitap. (K1- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Evet O kızı beğendim. Bir de bunu, bu. Bu (başka bir kız karakter) (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Diğer ikisi, bazı nesneleri örnek göstermiştir.

Beğendim. Yani bu kitapta her şeyi beğendim. Parkı. Bu salıncaklar çok güzelmiş. (K3- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Evet. Bisiklet, tekerlekli sandalye, kaskı beğendim. Çantasını beğendim (K13- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Bazı çocuklar ise parkta oynamak, bankın boyanması ve rengârenk olması gibi spesifik olayları örnek göstermişlerdir.

Örneğin:

Evet. Şunu dayısının bankı boyamasını. Çöp kutusuna çarpmasını beğendim. Burası hoşuma gitti (kitaptaki top oynayan bir çocuk görseli) çünkü burada bankı çok güzel boyuyorlar, rengarenk oluyor. (K19- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Çok beğendim. Çocuk bisiklete binmesi. Güneş'in uzaklaşması. Sonra dayısının olması, hepsini beğendim çünkü bir de ben pembe diye. (K15- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Beğendim. Bisiklet sürmeyi. Tekerlekli sandalyede oturmayı. Güle güle demeyi beğendim. Başka... kitabın adını beğendim. (K7- Şuşu. Can ve Dörtteker)

Evet. Şimdi parkta oynamalarını. (K10- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Şuşu, Can ve Dörtteker kitabını beğenme sebepleri arasında kitaptaki bazı detayların komik bulunması ifade edilmiştir. İki çocuk komik buldukları detayları belirtmişlerdir.

Evet. Komik kısımları. (Şuşu'nun hızlı hızlı gittiği). Balonu patlattığını. Çarpışmaları. (K12)

Şey boyaların düşmesi komikti. (K10)

4.2.2 Telafiler ve Hatasını Anlaması

Her iki kitap için de telafi etmeye odaklanan çocuklar olduğu görülmüştür. Beğendikleri şeyler arasında özür dileme, olumsuz davranışlarını telafi etme, yaramazlığı telafi etme gibi ifadelere rastlanmıştır.

Örneğin:

Evet, Bu kitapta kapağı güzeldi. Sonra dayısının bankı boyaması güzeldi. Çünkü boyacıya yaramazlık yaptığı için. Onları telafi ettiği için. (K6- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Beğendim. Dilara'nın hatasını anlayıp en son telafi etmesini ve ondan özür dilemesini beğendim. (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Beğendim ben. Özür dilemesini beğendim. Anlamasını beğendim. (K5- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Dilara'nın tırmanma merdivenine duvarına tırmanmasını beğendim. Başka yok. Hatasını, Dilara'nın hatasını anlaması beğendim. (K8- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Beğendim ben. Özür dilemesini beğendim. Anlamasını beğendim. (K5- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Beğendim. Dilara'nın çocuğu anlamasını. (K6- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.2.3 Bedel

Telafi ve Hatasını anlama kısmıyla benzerlik gösteren bir başka tema da çocukların beğenileri arasında bulunan bedelle karşılaşma hali olmuştur.

Öğretmeni öğretmenin Dilara'ya kızmasını beğendim. (K8- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Bir de hastanelik oldu, hastaneye yatmasını o kısmını beğendim. (K6- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Beğendim. Dilara'nın düşmesini. (K12- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.2.4 Beğenmedim

Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı için Dilara karakterinin kötü davranışı, Fatih'le çalışmayı reddetmesi, beğenmeme sebebi olarak ifade edilmiştir.

Dilara kötü davrandı (bunu beğenmedim). (K8- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Böyle düştüğünü beğenmedin. Bir de ilk önceden hocaya yerlerimizi değiştirebilir misin dedi. Böyle söylemesini beğenmedim. (K6- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.3 KİTABI BAŞKA ÇOCUKLARA TAVSİYE EDER MİSİN?

Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına yönelik sorulan “Bu kitabı başka çocuklara tavsiye eder misin?” sorusuna tüm çocuklar “Evet” yanıtını vermiştir. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı için ise, iki çocuk “Hayır” yanıtı verirken, diğerleri “Evet” yanıtı vermiştir. Çocuklara “Biraz açıkla mısın, merak ettim neden böyle düşünüyorsun?” sorusu yöneltilerek cevaplarının nedenleri sorulmuştur. Çocuklar; kitapların öğreticiliği, özel gereksinimi olan bireylerin karakterlerle özdeşim kurabileceklerini düşünmeleri, kitapların güzel-eğlenceli-komik olması, diğer çocukların da okumak isteyebileceği gibi sebepler sunmuşlardır. Cevapları aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır.

Tablo 2

Bu kitabı başka çocuklara tavsiye eder misin? sorusuna verilen cevaplar

Şuşu, Can ve Dörtteker	Farklı Olmak Kötü Mü?
Evet	Evet
Evet	Hayır
Evet	Evet
Evet, sevdim	Evet
Evet kitabın rengi çok güzel	Evet
Evet isterim	Olur
İsterim	Evet
Evet	Evet

Evet	Olur
Evet	Hayır
Evet	İstemem
Evet	Evet
Evet	Evet
Evet	Evet o kitabı da isterim
Evet isterim	İsterim

4.3.1 Evet Çünkü...

Bu kitabı başka çocuklara tavsiye eder misin? sorusuna verilen “Evet” cevabı ve gerekçelerine dair temalar aşağıda verilmiştir.

4.3.1.1 Özdeşim Kurma

Çocukların kitabı başka çocuklara tavsiye etme sebeplerinden birinin diğer çocukların bu kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurabileceklerini düşünmeleri olduğu görülmüştür. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabıyla ilgili ifadelerde özel gereksinimi olan çocukların kendileriyle benzer karakterle karşılaşmasının onlara iyi hissettireceği ifade edilirken, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabıyla kendilerini güzel hissedip yürümeyi deneyebilecekleri ifade edilmiştir.

Diğer çocuklara tavsiye ederdim. Çünkü onlar da okumalı ve özellikle engelli çocuklara çok iyi gelir. Kendilerini iyi hissederler bu kitabı görünce. (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Çünkü böyle bazı çocuklar tekerlekli sandalyeyle olurlar ya özellikle bence onlara tavsiye edilir. Çünkü belki onlar ondan sonra belki üzüntüsü geçebilir yani böyle bu kitabı okuyunca. (K3- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Engelli çocuklar bu bilgileri gördüklerinde: Bence kendilerini güzel hissedip yürümeyi deneyebilirler. (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Ederim. Çünkü çevremizi temiz tutmayı öğrenirler belki. Başlarına ne olacağını görmüş olabilirler. (K3- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.3.1.2 Öğretici

Çocuklar kitabın bilgi içerdiği öğretici olduğu, çocukların bu kitaplardan bilgi edinebilecekleri bu yüzden onlara tavsiye ettiklerini ifade etmişlerdir.

Çünkü bu kitaptan birçok şey öğreniliyor. Bence bu yüzden ben onlara tavsiye ederim. Bu iki kitapta da engellilerle ilgili şeyler var. Bilgiler var. (K2- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Evet. Çünkü bazı şeyleri burada öğretiyorlar ya. (K5- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Evet. Çünkü onlar da bilgi edinsin. (K6- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Ayrıca çocukların bazı çıkarımlarda bulunabilecekleri ifade edilmiştir. Dilara'nın başına gelen olaylarla hatasını anlaması ve ders çıkarmasının çocuklar için öğretici ve ders çıkarılabilecek bir durum olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Çocukların kahramanın başına gelen bu cezasını çekmesi durumunun okuyucular için çıkarım yapılabilecek ve ders alınacak bir şey olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Diğer çocuklar da on iyi davranmaları gerektiğini anlar. (K2- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Evet. Bence bu da eğitici bir kitap bir kitap diye düşündüm. Çünkü arkadaşına öyle davranmamak gerekiyordu. Ama bunu anladı eninde sonunda. O yüzden eğitici bir kitap diye düşündüm. O yüzden tavsiye ediyorum. (K5- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Arkadaşlarına saygı duymayı. Kimsenin farklılıklarıyla dalga geçmemeyi. Bunu öğretiyorlar. Tekerlekli sandalyeyi öğretiyorlar. Öğretici bir kitap olduğu için de diğer çocuklar da okusunlar. (K6- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.3.1.3 Eğlenceli-Komik-Güzel

Tavsiye sebepleri arasında çocukların kitabı beğenmeleri ve komik-eğlenceli bulmaları da sayılmıştır.

Evet. Çünkü eğlenceli bir kitap. (K8- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Eğlenceli ve komik olduğu için. (K12- Şuşu, Can ve Dörtteker)

Çünkü kitaplar çok iyidir. (K11- Şuşu, Can ve Dörtteker)

4.3.1.4 Hayır Çünkü...

Çocuklardan üçü Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair akranlarının okumasını tavsiye etmediklerini ifade etmişlerdir. Bu düşünceye gerekçe olarak kitabın “üzüntülü olması”, “güzel olmaması” ve “sevmemeleri”ni ifade etmişlerdir.

Hayır. Okumasınlar. Çünkü üzüntülü. Nasıldı? Ehh işte. (K12- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Bence okumasınlar. Hiç güzel değil. En çok bu (Şuşu, Can ve Dörtteker) çok güzel. Sayfaları. (K11- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Etmem. Sevmedim. (K10- Farklı Olmak Kötü Mü?)

4.4 ÖZEL GEREKSİNİMLİ AKRAN FOTOĞRAFINA DAİR DÜŞÜNCELER

Özel gereksinimi olan akran fotoğrafı gösterilerek “Şimdi sana bir fotoğraf göstereceğim. Bu fotoğraftaki kızın/çocuğun ismi Zeynep/Ahmet. Sence Zeynep/Ahmet nasıl birisidir?” sorusu yönlendirilmiştir. Çocukların cevapları incelendiğinde, akranlarına dair düşüncelerini paylaşırken, fotoğraftaki kişiyi farklı şekillerde tanımladıkları görülmüştür. Özel gereksinimi olan akran fotoğrafındaki kişiyi tanımlama şekilleri, bireysel

tanımlama, engeli var ama... ve engele vurgu şeklinde üç farklı kategoride incelenmiştir.

1. Bireysel tanımlama

Sınırlılıkları ya da engeli vurgulamadan, onun kişilik ve karakter özellikleri hakkında çıkarımda bulunan, görüş bildiren çocuklar.

Basketbol oynamayı seven bence. Çünkü basketbol kursuna yazılmış. (K5)

2. Engeli var ama

Özel gereksinimi olan birey fotoğrafına bakıp cevaplarını onun koşullarına göre ifade eden çocuklar.

Tekerlekle gidiyordur. Ayağı acıyordur. Okulda spor sahasına gitmeyi severdir. Bazı arkadaşı sevmezdir. (K15)

İyi birisidir. Tekerlekli sandalyeli birisidir (K2)

3. Engelliliğe vurgu

Salt görünen haliyle engelini ifade eden bu şekilde tanımlayan çocuklar.

Tekerlekle gidiyordur. Ayağı acıyordur. Okulda spor sahasına gitmeyi severdir. Bazı arkadaşı sevmezdir. (K15)

Tablo 3*Akran fotoğrafı tanımlama dağılımları*

	Şuşu, Can ve Dörtteker	Farklı Olmak Kötü Mü?
Bireysel Tanımlama	Basketbol oynamayı seven bence. Çünkü basketbol kursuna yazılmış. (K5) Gökçe güzel birisidir. (K2)	Gene bisikletli top oynamayı sevendir diye düşünüyorum. (K5)
Engeli var ama	Süslü birisi, böyle olduğuna göre tekerleklerinden anladım. Süslü bir kız olduğunu. (K3)	Tekerlekle gidiyordur. Ayağı acıyordur. Okulda spor sahasına gitmeyi severdir. Bazı arkadaşı sevmezdir. (K15) İyi birisidir. Tekerlekli sandalyeli birisidir. (K2)
Engele vurgu	İki Dörttekerleği vardır. Ve top sahasına gitmişti annesinden uzaklara. Ve ayağı yaradır. (K15)	Tekerlekli sandalyesiyle zor gidebilir. (K3)

Tablo 4*Kitaplara göre akran tanımlama verileri*

Katılımcılar	Şuşu, Can ve Dörtteker	Farklı Olmak Kötü Mü?
K1	Engele vurgu	Engeli var ama...
K2	Bireysel	Engele vurgu
K3	Engeli var ama...	Engeli var ama...
K4	Bireysel	Bireysel
K5	Bireysel	Bireysel
K6	Engele vurgu	Engeli var ama...
K7	Bireysel	Bireysel
K8	Engeli var ama...	Engeli var ama...
K9	Engeli var ama...	Engele vurgu
K10	Bireysel	Engele vurgu
K11	Bireysel	Bireysel
K12	Engele vurgu	Engele vurgu
K13	Bireysel	Bireysel
K14	Bireysel	Engele vurgu
K15	Bireysel	Engele vurgu

K5, her iki kitap okunduktan sonra gösterilen özel gereksinimi olan çocuk fotoğrafı hakkında "Sence Zeynep/Gökçe nasıl birisidir?" sorusuna,

engel ve sınırlılık vurgusu yapmadan, bireysel özellikleri hakkında çıkarımda bulunmuştur.

K15, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabından sonra fotoğrafta gördüğü özel gereksinimi olan akranı hakkında bireysel çıkarımlarda bulunmuştur. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabını okuduktan sonra ise, gösterilen akran fotoğrafıyla kitaptaki Fatih karakteri arasında özdeşim kurarak, fotoğraftaki çocuğun da Fatih gibi arkadaşları tarafından dışlanma ihtimalini ifade etmiştir.

K3, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından fotoğraftaki akranı hakkında engeliyle ilgili farkındalık göstermiş olup aynı zamanda bireysel çıkarımda bulunmuştur. Fotoğraftaki akranının sandalyesinin tekerleklerinde pembe etiketler dikkati çekmiş ve onun tekerleklerini süslediği dolayısıyla süslü bir kız olabileceği yargısında bulunmuştur. Aynı katılımcı, Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından gösterilen diğer akran fotoğrafı hakkında ise, yalnızca engeli hakkında vurguda bulunmuştur.

K2, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından gördüğü fotoğraf hakkında engel vurgusunda bulunmaksızın yalnızca bireysel tanımlamalarda bulunmuştur. Ancak Farklı olmak Kötü Mü? kitabının ardından gördüğü fotoğraftaki akranı hakkında “iyi birisidir” yorumunun ardından tekerlekli sandalyesine vurgu yapmıştır. Fotoğraftaki akranını “tekerlekli sandalyeli birisi” olarak tanımlamıştır.

Bunun dışında bazı katılımcıların hangi kitaptan sonra olduğu fark etmeksizin, fotoğraflarda gösterilen akranları hakkında yorumları benzer olmuştur.

Örneğin,

“Güzel” (K1- Şuşu, Can ve Dörtteker)

“Güzel birisi.” (K14- Farklı Olmak Kötü Mü?)

Çocukların hepsi fotoğrafta gördükleri her iki akran için de onunla arkadaş olmak ister miydin sorusuna evet yanıtını vermiştir. Peki neler

yapardın onunla sorusuna çeşitli cevaplar verilmiştir. Ancak verilen cevapların çocukların kendi sevdikleri oyunlar ve fotoğrafta gördükleri akranlarının seveceğini düşündükleri oyunlar şeklinde farklılaştığı görülmüştür. Bu noktada özel gereksinimi olan akranlarının yeterliliklerini ve zorlanacaklarını düşündükleri durumlara göre farklı cevaplar verdikleri görülmüştür.

Kendi sevdikleri oyunları ifade etmelerine örnek olarak, “Onunla oyunumu oynarım. Parkta oynarım, bir de resimleri yaparım. Saklambaç oynarım. Çünkü öyle olduğu için, bu oyunu çok sevdiğim için.” (K1) Oyun oynarım. Evcilik. Kitap oynarım. Çünkü seviyorum. (K7), “Oyun oynardık parkta. Bir de oyuncaklarla, bir de spor salonunda tırmanırdık. (K9) Çünkü benim canım öyle istiyor. Sevdiğim oyunlar.” (K9) verilebilir.

Fotoğrafta gördükleri akranlarının sevebileceğini düşündükleri aktiviteleri ifade etmelerine örnek olarak, “Birlikte basketbol oynardık. Benim basketbol topum var iki tane. Onunla oynardık. Onun da seveceğini düşündüm.” (K11) gösterilebilir.

Peki neler yapardın onunla sorusuna katılımcıların okunan kitaplara göre cevaplarının farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bu farklılık çocukların ilgili akranlarıyla oynamayı düşündükleri oyun tercihleriyle ilgili olmayıp, oyunun akranları üzerinde bırakacağını düşündükleri etkiye göre değişiklik göstermektedir. Örneğin K6 Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının okunmasının ardından sorulan soruya

Onunla evcilik oynardım. Bir de onunla parkta şey oynardım, böyle bir tane Selena diye bir film var onu oynardım. Çünkü belki ona iyi gelir. Zeynep’le oyun oynarken biraz şakalaşırdık. Sonra da o biraz zorlanıyor ya yürümekte, ona yürümeyi de öğrettirdim. Bu kadar. (K6- Şuşu, Can ve Dörtteker)

cevabını vermiştir. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından ise

Evcilik oynardım. Onunla resim yapardım. Ona komik resimler çizerdim. Sonra şakalaşırdım. (K6) Çünkü tekerlekli sandalyede biri olduğu için. Ona iyi gelsin diye. (K6- Farklı Olmak Kötü Mü?) demiştir.

Diğer bir katılımcı K3 ise Şuşu, Can ve Dörtteker Kitabının ardından

Öbürküsünde bu ikisinde söylediğim. İkisini şey yapardım, böyle bir tane bizim orda oyuncaklar var. Çiçek pazıllarla bir şey yapardım. (K3) Çünkü onlar çok eğlenceli. Çıkartması ve takması çok eğlenceli. (K3- Şuşu, Can ve Dörtteker) cevabını verirken, Farklı Olmak Kötü Mü? kitabından sonra aynı soruya

Mesela onunla öğretmenler oyuncak dağıttığında oyuncak oynardım. Bazen ders yaptığında derslerle, onunla ders yapardım. Bizim sınıfta böyle kızlarla evcilik oynuyoruz. Çünkü belki o azıcık daha neşelenebilir. (K3- Farklı Olmak Kötü Mü?) demiştir.

Görüldüğü üzere her iki katılımcı da Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından verdikleri cevaplarda herhangi bir engel ya da yetersizlik vurgusu yapmazken, Farklı Olmak Kötü Mü? kitabından sonra aynı soruya fotoğrafta gördükleri kişinin duygusal yoksunluğunun olduğunu varsayarak, tercih ettikleri oyun farklılaşmasa da tercih sebeplerinin akranlarına iyi gelmesi, onlara duygusal destek (neşe-mutluluk) katması olduklarını belirtmişlerdir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular mevcut alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

5.1.1 Çocukların farklı temsiller bulunan kitaplarla ilgili düşünceleri nelerdir?

Çocukların farklı temsiller bulunan kitaplarla ilgili düşünceleri nelerdir? sorusuna verilen cevaplar ilgili temalarca aşağıda tartışılmıştır.

5.1.1.1 Çıkarılan Dersler

Bulgular arasında çocukların kitaptan ders çıkarıcı ifadeleri dikkat çekmiştir. Hikayelerden ve olaylardan bir sonuç, öğreti çıkarma eğiliminde oldukları görülmüştür. Örneğin bir çocuk hiçbir yönlendirme olmaksızın “Bence ben bu kitaptan ne öğrendim?” ifadesiyle çıkarımlarından bahsetmiştir. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından çıkarımlar çevreyi temiz tutmak, parkta dikkatli olmak şeklindeyken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabından sonra ise “Arkadaşlarımızı sevmeliyiz.”, “Onları üzmemeliyiz.” şeklinde olmuştur. Bu durum iki farklı şekilde değerlendirilmektedir. İlki çocukların ders çıkarma eğilimlerinin sebeplerini düşünmek ve ikincisi ise çocukların çıkarımlarının ne olduğudur.

Kitabın ders verici öğretici bir içerik olarak düşünülmesi çocuklara bir çıkarım yapma dürtüsüne neden oluyor olabilir. Bunun yanında etkileşimli kitap okuma uygulamalarında sıklıkla karşılaştığımız “Buradan ne ders çıkarıyoruz?” içerikli sorulara maruz kalınması bu durumun nedenleri olabilir. Coşkun Turan’ın (2018) yaptığı “Okul öncesi öğretmenlerinin resimli çocuk kitaplarına ilişkin görüşleri” isimli tez çalışmasında öğretmenlerin resimli çocuk kitaplarıyla en çok değerler eğitiminin öğretilbileceği düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. Resimli çocuk kitaplarının “bir şeyi öğretme” işlevi baskın olduğunda, yetişkinlerin çocukların kendi çıkarımlarını yapmaya kısıtlı fırsat tanıyor olabilecekleri düşünülmektedir.

İkinci durumda çocukların çıkarımlarına dikkat edecek olursak, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabından sonra “çevreyi temiz tutmak”, “parkta dikkatli olmak” çıkarımları yer alırken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabından sonra “Arkadaşlarına iyi davranmak” çıkarımı yer almaktadır. Bu durumun sebebi aksi takdirde bu olumsuz davranışın bir bedeli olacağı düşüncesi olabilir.

5.1.1.2 Ne Ekersen Onu Biçersin

İki çocuk “eninde sonunda” ifadesine vurgu yaparak Dilara karakterinin davranışlarının bir bedeli olacağını belirtmişlerdir. Bedel ödendiğini düşündüklerinde (düşüp yaralanma sahnesi) ise “eden bulur” gibi bir ifade ile olumsuz davranışın bedeline dikkat çekmişlerdir. Kötülüğün bir bedeli olduğu düşüncesi zaman zaman olumsuz davranışların önüne geçiyor gibi görünse de geniş perspektifte aslında olumlu davranışı teşvik etmede yetersiz kalabilir. Çünkü her zaman olumsuz davranışa tanıklık eden birileri olmayabilir, ya da yaşanan her olumsuzluğun bedeli kısa vadede yaşanmayabilir. Bu durum genel bağlamda olumlu davranışı teşvik etmede yetersiz kalmaktadır ve sürdürülebilir değildir. Bunun aksine olumlu davranışın içsel bir motivasyon ve erdemli bir çıkarımla sergilenmesi gerekir. Ahlak gelişimi düşünüldüğünde “bir gün başıma gelir” veya

“karşılık bekler düşünceyle” olumlu davranışta bulunmak erdemli bir gelişimin göstergesi değildir. Bunun "Her sağlıklı bir engelli adaydır." ve "Benim de başıma gelebilir." motivasyonu ile davranmayı destekleyeceği düşünülebilir. Bu durum ise bütünleştirici yaklaşıma uygun değildir. Birey var olduğu haliyle bir ve biriciktir ve hiçbir şey olması gerekmeksizin kabul görmelidir. Selçuk'un (1997) da belirttiği gibi çocuğun davranışlarını kişiler ve yaptırımlar etkiliyorsa bu dış denetimin göstergesidir. Dış denetimin olmadığı durumlarda davranış içsel motivasyondan kaynaklanmadığından sürdürülebilir olmayabilir.

Örneğin Şuşu, Can ve Dörtteker kitabında, özel gereksinimi olan karakter ile tipik gelişim gösteren akranı parkta oldukça aktif ve hareketli deneyimler yaşar ve kitap bütünleştirici bir dille sunulur. Farklılıkların altı çizilmez, parkta hızla üç teker bisiklet ve dörtteker (tekerlekli sandalye) sürülürken, her ikisi de benzer davranışlar gösterir. Çocukların verdikleri cevaplarda da Şuşu ve Can'ın bu davranışlarından “parkta dikkatli olmak gerektiği” çıkarımı yapılırken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından “Yani kitap ile Dilara ve Fatih vardı ya, **işte umarım benim bacaklarım da öyle olmaz**” ifadesi ile karşılaşmıştır. Bu ifade Özdeşim Kurma Temasında tartışılacaktır, ancak yapılan çıkarımlar açısından önemli ölçüde olumsuz çıkarım ifadesi içermektedir. Çocuk kötü davranışın bedeli olarak Dilara karakterinin bacaklarının yaralandığını belirtmektedir. Bu noktada çocukların kitaplardan ders çıkarma eğilimleri görülürken aynı zamanda iki kitap için de farklı bağlamlarla çıkarım yapıldığı fark edilmiştir. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından olumsuz ifadelerle rastlanmazken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından olumsuz durumlardan, yapılanın bedeli olduğu düşüncesiyle çıkarımlara rastlanmıştır. Bu durum Arıkan ve diğerlerinin (2021) çalışmalarında Şuşu, Can ve Dörtteker kitabını bütünleştirici bir dile sahip olma, ötekileştirmelerden uzak oluş, karakterin doğru tasviri ve engel odaklı olmama konusunda en nitelikli Türkçe kitap

olarak nitelendirmeleri düşünüldüğünde; kitabın çocuklar üzerinde de benzer bir etkide olduğunu göstermektedir.

5.1.1.3 Kitaba Atfedilen Özellikler

Çocukların cevapları incelendiğinde Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına dair görüşler ağırlıklı olarak “komik”, “mutlu”, “maceralı”, “heyecanlı” ifadeleriyle karşılaşılmıştır. Her ne kadar gelecek bölümlerde tartışılacak olan “yaramazlardı” ifadeleri olsa da çocukların kitaba ilişkin atfettikleri özellikler neredeyse tamamen olumludur. Bunun yanında Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına ilişkin bir çocuktan “heyecanlı” başka bir çocuktan ise “üzüntülü” ifadesi alınmıştır. Bu noktada çocukların iki kitabı karşılaştırmaya yönelik “Hangisi daha heyecanlı?” sorusuna Farklı Olmak Kötü Mü? kitabını söyleyen çocuklar olsa da bu görüşün sebebi sorulduğunda “Dilara’nın düşmesini beklemiyordum, öyle olunca şaşırdım” cevabını vermiştir bu durumda aslında heyecan verici, sürükleyici bir içerik olarak değil de beklenmedik bulunduğu söylenebilir. Ayrıca Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına ilişkin “heyecanlı”, “maceralı”, “mutlu” ifadelerine soruda yer verilmeksizin ulaşılmıştır. Bu noktada örneğin: “Bu oyuncak güzel mi?” sorusundaki güzel ifadesi çocukları güzel bulma haline yönlendirebilir. Bu soru “Bu oyuncak sence nasıl?” sorusu kadar objektif değildir. Aynı şekilde çocukların bu kitap heyecanlı-mutlu muydu sorusu olmadan bunu ifade etmelerinin önemli olduğunu düşünülmektedir.

5.1.1.3.1 Beğeniler

Çocukların kitapla ilgili düşünceleri sorulduğunda genellikle beğeniye dair ifadelerde bulundukları görülmüştür. Bu durum iki şekilde değerlendirilmiştir: birincisi, çocukların “kitaplar güzeldir” genellemesine dair ifadeleri; ikincisi ise her iki kitaba da “güzeldi, beğendim” cevabı verdikten sonra peşi sıra Farklı olmak Kötü Mü? kitabına dair olumsuz

görüşlerini de ifade etmeleri şeklindedir. Örneğin; “Güzel buldum” ifadesinin ardından “Biraz daha açıklar mısın merak ettim neden böyle düşündün?” sorusuna cevaben “Çünkü kitap güzeldir” ifadesi ile karşılaşmıştır. Örneğin çocuk “Çok güzeldi” demiş, ardından “Fatih’e kötü davrandı. Ondan sonra okuldan çıktı. Parkta oynadılar, oynadılar. Ondan sonra da eve gitmeden tırmanış duvarının kemerini takmadı, düştü.” demiş ve takiben tekrar okumak ister misin sorusuna “Hayır”, başkalarına tavsiye eder misin sorusuna yine “Hayır” cevabını vermiştir. Çocukların genel olarak eleştirel yorumlarının azlığı da düşünüldüğünde maruz kalmış olabilecekleri “Kitaplar güzeldir”, “Kitap en iyi arkadaşdır”, “Kitap faydalıdır” ifadelerinin çocukları bu konuda etkilediği ve kitapları, her ne kadar olumsuz ifadeleri olsa da nihai olarak beğendiklerini ifade ettikleri söylenebilir. Bunun yanında çocukların Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair beğeni ifadelerini takiben kitaptaki olumsuz olaylara da atıf yaptıkları görülmüştür. Bu noktada yine çocukların kitabı eleştirmeye imtina ediyor olabilecekleri düşünülmektedir. Çocukların kitapları tavsiye etme sebepleri arasında da “öğrenilecek şeyler” olduğu ifadelerine rastlanmıştır. Tüm bunlar düşünüldüğünde gelecek bölümlerde tartışılacak olan “Kitap çok öğretici” ifadelerinin de bu görüşü desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca araştırma süresince sürekli olarak notlar alınan araştırmacı günlüğünde bu duruma dair “Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına dair beğeni ifadeleri daha coşkulu, enerjik ve jest ve mimiklerin eşlik ettiği bir dille” ifade edildiği not alınmıştır. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair ise jest ve mimiklerin daha tek düze ve sakin olduğu, “öylesine söylenmişçesine” ifade edildiğine dair notlar alınmıştır. Bu durumun sebebinin de daha önce ifade edilen kitaba dair olumsuz ifadelerde bulunmaya, tenkit etmeye dair tereddüt edilmesi olduğu düşünülmektedir.

5.1.1.4 Aklında kalanları anlatma (Hikâyeye Dönüş)

Çocuklara görüşmenin başında ilgili sayfaya dair neler düşündüklerini söylemeleri sonra okumaya devam edileceği ifade edilmiştir.

Bu süreçte düşüncelerini paylaşan çocukların neredeyse tümünün hikâyeyi anlatmaya çalıştıkları, sayfadaki resimde gördüklerini anlattıkları dikkat çekmiştir. Kitapla ilgili düşünceleri sorulduğunda da yine aklında kalanları ve hikâye akışını anlatma eğilimleri görülmüştür. Örneğin: "Kitapla ilgili ne düşünüyorsun" sorusuna "*Bir teyze bir de erkek diye bir şey düşünüyorum. (K1)*" denmesi gibi. Bu noktada çocukların "Parkta ne oldu? Şu neden üzüldü?" gibi öyküye yönelik bilgi sorularıyla sık karşılaşmalarının bir alışkanlık oluşturmuş olabileceği düşünülmektedir. Çocukların kitap okuma süreçlerinde sıklıkla 5N1K sorularıyla karşılaşmalarının, doğruyu bilme-hatırlama-söyleme güdülerinin olduğu gözlemlenebilir. Çünkü çocuğa spesifik olarak hikâye akışında geçen spesifik bir şey sorulmaktadır. Örneğin: "Parkta düşen kimdi?" gibi. Çocukların mevcut sayfaya dair düşüncelerini söylemeleri istendiğinde de resimlere bakarak yaptıkları tahmin bire bir doğru olmadığında bilemediklerini düşündükleri görülmüştür. Bunun aksine doğru tahmin ettiklerinde ise mutluluk duydukları görülmüş ve başardıklarını düşündükleri gözlemlenmiştir. Çocuklar mevcut durumda düşündükleri her şeyi söyleyebilecek, eleştirebilecek, yeni ifadeler uydurabilecekken "doğruyu" tahmin etme-bilme eğilimlerinin eleştirel ve yaratıcı düşünceden uzak deneyimlere maruz kalmış olmaları ve daha önce ifade edildiği gibi metne dair 5N1K soruları gibi içeriklere maruz kalmaları olabilir. Alanyazında öğretmenlerin resimli çocuk kitaplarıyla en çok soru sorma etkinlikleri yaptıklarını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda 5N1K sorularının da tercihe dildiği belirtilmektedir (Coşkun Turan, 2018).

5.1.1.5 Yaramazlardı

Çocukların kitaba ilişkin düşüncelerini içeren cevapları incelendiğinde, Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına dair özel gereksinimi olan karakter Can ile Şuşu'yu birlikte "onlar" ifadesiyle belirtmektedirler.

“Azıcık yaramazlardı”, “Kitapta biraz yaramazlık yaptıkları şeyleri düşünüyorum. Biraz da akıllıdırlar.” Bu ifadelerin her iki karakterin eşitliğini ve bir ve birlikte düşünüldüğü göstermesinin Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının sunduğu bütünleştirici dilin okura geçtiği ve kitapta karşılaşılan özel gereksinimi olan karakterin “özel gereksinimlilik” üzerinden değil “bireysel var oluşu” ile algılandığı görülmektedir. “Özel gereksinimlik”, “engellilik”, “yetersizlik” düşüncelerinden sıyrılmış bir Can algılandığı düşünülmektedir. Bunun aksine Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair düşünceler ise “Erkek üzölmüşü”, “Dilara kötü davrandı” gibi ifadeler ile özel gereksinimi olan Fatih karakterinin Dilara’yla karşılaştırıldığında ismen anılmadığı, ikisinin farklı kişiler olarak ifade edildiğı görölmektedir. Burada hareketle iki farklı sunuş bulunan kitapların çocukların özel gereksinimi olan karaktere bakışını farklı şekillendirdiğı söylenebilir. “Yaramazlardı” ifadesi bir bütün olarak hepsini kapsarken; “Erkek”, “Dilara’nın arkadaşı” olma durumu özel gereksinimi olan karakterin diğeri üzerinden cinsiyet kimliğiyle ifade edildiğini göstermektedir. Bireysel olarak Fatih’in varlığı görölmemektedir.

5.1.1.6 Özdeşim Kurma

Çocuklar kitaplarda gördükleri karakterlere-kahramanlara öykünürler (Sever, 2019) Bu çalışmada da çocukların kitaptaki karakterle özdeşim kurdukları görölmüşü. *“Yani kitap ile Dilara ve Fatih vardı ya, işte umarım benim bacaklarım da öyle olmaz. Onların da belki kısa süre içinde iyileşebilir (bacakları) ama Fatih’inkini bilmiyorum”* bu noktada çocuğun çıkarımı Dilara’nın başına gelen durumun kendi başına da gelebileceğini düşündüğünü ve bundan endişe ettiğini göstermektedir. Bu durumda iki şey akla gelmektedir ilki: Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı çocukta ben de kötü davranırsam benim de başıma böyle bir ceza gelir düşüncesine sürükleyebileceğı; ikincisi ise cezai durumdan endişe duyarak olumlu davranış göstermeye teşvik etme halidir. Önceki bölümlerde ifade edildiğı gibi empati, anlayış, farklılıklara saygı merkezinde özel gereksinimi olan

bireyleri bütünleştirici bir şekilde görmek varken; kötü davranışta bulunursam bedeli olur endişesinde olmak sürdürülebilir ve doğru bulunmaktadır. Buna ek olarak çocukların diğer akranlarının da kitaptaki karakterle özdeşim kuracakları düşündüklerine rastlanmıştır. İlerleyen bölümlerde tartışılacak olan tavsiye etme durumlarında da özdeşim kurma haline sıklıkla rastlanmıştır. Çocuklar kitaplarda özel gereksinimi olan karakterle karşılaşmanın, özel gereksinimi olan bireyleri iyi hissettireceğini düşünmektedirler. Bu da çocukların kitapla özdeşim kurulacağı fikrinde olduklarını göstermektedir.

Bunun yanında çocukların görüşmeler sırasında sıklıkla kendi hayatlarından bahsettiği görülmüştür. Örneğin kitap hakkında düşüncesini *“Bence ağlamak o kadar fazla kötü bir şey değilmiş.”* sözleriyle ifade eden çocuk hemen ardından *“Annem dedi ki çok ağlarsan kızım gözün bozulur. Ağlayabilirsin ama çok fazla her şeye ağlarsan gözün siyah görür. Gözün bozulur.”* ifadelerini paylaşmıştır. Kitaptaki karakterlerin üzüntüyle ağlamalarına dair sahneler çocuğa bu düşüncüyü hatırlatmış olabileceği gibi aynı zamanda korku duyduğu bu olumsuz ifadeyi de çağrıştırmış olabilir. Tüm bunların yanı sıra çocuğun okunan kitaptan etkilendiği ve özdeşim kurduğunun da göstergesidir. Endişe duyduğu bir düşüncüyü hatırlamış ve bunu ifade etmiştir. Alanyazında çocukların karakterlerle özdeşim kurdukları belirtilmiştir (Sever, 2019). Bunun yanında resimli çocuk kitapları aynı zamanda çocukların -başka durumlardaki- kişilerle empati kurmasına yardımcı olur ve daha önce deneyimlemedikleri zorlayıcı durumlarda başa çıkma stratejileri sağlar (Gregory vd., 2004).

5.1.2 Kitabı beğenip beğenmeme durumları nedir?

Her iki kitap için de çocukların neredeyse hepsi beğendiklerini söylemişlerdir. Bir çocuk iki kitabı da beğenmediğini ifade etmiştir. Ancak *“Biraz daha açıklar mısın neleri beğendin?”* derinleştirme sorusunun

ardından çocukların Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair beğenmedikleri detayları da belirttikleri görülmüştür. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından beğeni ifadelerinin peşi sıra “Dilara’nın kötü davranmasını beğenmedim”, “Arkadaşına kötü davrandı”, “Ama Dilara’nın davranışları güzel değildi” gibi ifadeleri paylaşmışlardır. Bu durumun daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi kitabı eleştirmekten imtina edilmesi olduğu düşünülmektedir. Yazılmış bir kitabı beğenmemekten veya hakkında olumsuz yorumda bulunmaktan kaçınıldığı düşünülmektedir. Ayrıca çocuklar kitabı beğenme ifadelerini belirtirken, “Çünkü kitaplar çok iyidir.” gibi ifadeler paylaşmışlardır. Bu durumun ilgili fikri desteklediği düşünülmektedir.

Çocukların kitapları beğenip beğenmeme durumlarına dair bulgular “Spesifik bir detay”, “Telafiler ve Hatasını anlaması”, “Bedel”, “Beğenmedim” temalarıyla gruplandırılmıştır.

5.1.2.1 Spesifik Bir Detay

Çocukların kitapları beğenme sebepleri arasında kitaba dair spesifik detaylara dikkat çektikleri görülmüştür. House ve Rule’un (2005) çalışmalarında resimli çocuk kitaplarında resimlemelerle ilgili güzellik ve beğeni gibi ifadelerin sebepleri olarak renk, tanıdık nesneler, giysiler, küçük şeyler-bebekler, çevre ve aksesuarlar belirtilmiştir. Benzer şekilde çocuklar, kask, salıncaklar, çanta, güneşin uzaklaşması, tekerlekli sandalye, arka planda çizilmiş oyun oynayan bir çocuk, güle güle demesi, kitapta pembe renk olması gibi birbirinden farklı detaylar kitabı beğenme sebepleri arasında saymışlardır. Çocukların kitabı hem içeriğe hem de görsel unsurlara göre değerlendirdikleri söylenebilir. Çocukların farklı detaylara dikkat çekmeleri kitapla farklı noktalardan bağlantı kurduklarını ve ilgilerinin çeşitliliğini gösterdiği düşünülmektedir. Kitabı beğenme nedenleri arasında pembe renk olmasının belirtilmesi, renklerin çocuklarda ilgi uyandıran görsel

uyaranlardan biri olduğunu gösterebilir. Aynı zamanda renk tercihlerinin çocukları kitaba çektiğinin de göstergesi sayılabilir, bu durum yine House ve Rule'un (2005) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Tümü düşünüldüğünde çocukların beğenilerinin bu denli çeşitlilik göstermesi, kitapları değerlendirmede bireysel tercihlerini yansıttıklarının göstergesidir. Göz ardı edilebilen detayların çocukların kitaba dair ilgilerini arttırıp azaltabileceği de düşünülebilir.

5.1.2.2 Telafiler ve Hatasını Anlaması

Her iki kitapta çocukların telafi etme halini ifade ettikleri görülmüştür. Ağırlıklı olarak Farklı Olmak Kötü Mü? kitabında Dilara karakterinin hatasını anlayıp özür dilemesine dikkat çekilmiştir. *“Dilara'nın hatasını anlayıp en son telafi etmesini ve ondan özür dilemesini beğendim.”* gibi örneklerle karşılaşılmıştır. Daha büyük yaş gruplarıyla yapılan çalışmalarda çocukların kitap tercihlerinde konunun, kitabın içeriğinin önemli olduğu ve buna göre kitap tercih ettikleri görülmüştür (Ayyıldız vd., 2006). Çocukların beğenilerinde olaylardan bahsedilmesi ilgili çalışmayla benzerlik gösterebilir.

Bunun yanında bir çocuğun *“Sonra dayısının bankı boyaması güzeldi. Çünkü boyacıya yaramazlık yaptığı için. Onları telafi ettiği için.”* paylaşımı dikkat çekmiştir. Çocukların yapılan hatadan dönme eylemini takdir ettikleri düşünülmektedir. Özellikle Farklı Olmak Kötü Mü? kitabında spesifik detaylar dışında çocukların *“Hatayı anlayıp özür dileme”* durumunu beğenme sebebi olarak gösterdikleri görülmüştür. Kitapta beğenilmeyen detayların karakterin *“Yanlış davranması”* olduğuna dikkat çekildiği göz önüne alındığında, *“yanlış davranış”* eleştirilirken *“doğru davranış”* çocuklar tarafından takdir edilmektedir. Bu bağlamda yetişkinler tarafından takdir edilen *“ahlaki olarak erdemli olanı”* seçme ve beğenme eğiliminde olabilecekleri düşünülmektedir.

5.1.2.3 Bedel

Bir önceki kısımla çok benzerlik gösterse de çocuklar “yanlış davranışta” bulunan karakterin yaptığıнын bedelini ödemesini beğendiklerini ifade etmeleri dikkat çekmiştir. Hatalı-yanlış davranışın (“*Dilara çok hatalar yaptı*”) cezasıyla karşılaşması çocuklar tarafından onay görmüştür. Örneğin: “*Beğendim. Dilara’nın düşmesini.*” Doğru davranışın takdir edilmesi ve yanlış davranışın cezalandırılmasını gösterebilir. Çocuklar bu şekilde doğru davranışın pekişeceğini düşünüyor olabilirler. Ancak alanyazın incelendiğinde, ödüllendirme ve takdir etmenin davranışların içselleştirilmesi ve tekrar edilmesini daha güçlü bir motivasyonla sağladığı görülmüştür (Lee vd., 2014; Bandura 1986). Daha önceki bölümlerde de görüldüğü gibi çocukların hatadan ders çıkarılmasını önemsedikleri söylenebilir. Ancak hatalı davranışın cezasının olması cezadan kaçınma dürtüsüyle hatadan uzaklaşma motivasyonuna yönlendirebilir. Bu durumun çocuklarda davranış değişikliği sağlamadığına dair bulgular bulunmaktadır (Lee vd., 2014). Aynı zamanda kötülerin cezasını bulduğu, iyilerin kazandığı, pozitivist hikayelerin de bu tarz çıkarımları destekleyebileceği düşünülmelidir.

5.1.2.4 Beğenmedim

Çocuklar bu bölümdeki diğer başlıklarda sunulan olumlu ya da olumsuz tüm görüşleri beğenme sebebi olarak ifade ederken, bu bölümdeki ifadeleri kitabı beğenmemelerine dayanak göstermişlerdir. Bazı çocuklar açıkça beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair “*Dilara’nın kötü davranması*”, “*Böyle düştüğünü beğenmedin. Bir de ilk önceden hocaya yerlerinizi değiştirebilir misin dedi. Böyle söylemesini beğenmedim.*” ifadeleri paylaşılmıştır. Bu noktada her ne kadar çocukların kitaba ilişkin olumsuz bir yargıda bulunmaktan çekindikleri ifade edilse de,

bu ifadeler gösteriyor ki bazı çocuklar aksi ifadelerde de bulunabilmekte, kitaba ilişkin beğenmeme düşüncelerini ifade edebilmektedirler.

5.1.4 Kitapları diğerlerine tavsiye etme durumları nedir?

Çocukların hepsi Şuşu, Can ve Dörtteker kitabını başka akranlarına tavsiye ettiklerini belirtmişlerdir. Bu düşüncelerinin gerekçeleri özdeşim kurma, kitabın öğretici öğeler içerdiğini düşünme, kitabı eğlenceli, komik ve güzel bulma temalarında incelenmektedir. Bunun yanında Farklı Olmak Kötü Mü? kitabını çocukların başka akranlarına tavsiye etme durumlarına bakıldığında ise yoğunlukla evet cevabı alınmış, üç çocuk ise hayır cevabını vermiştir. Bu bulgular da aşağıda ilgili temalarda incelenmektedir. Hayır cevabı veren tavsiye etmediklerini belirten çocukların gerekçeleri ise kitabı “üzüntülü” bulmaları, “sevmemeleri”, “hiç güzel” bulmamalarıdır.

5.1.3.1 Özdeşim Kurma

Çocukların okunan kitabı başka çocuklara tavsiye etme sebeplerinden birinin diğer çocukların bu kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurabileceklerini düşünmeleri olduğu görülmüştür. Çocuklar resimli çocuk kitaplarındaki karakterlerle özdeşim kurarlar ve bu karakterlere öykünürler, onları rol model alırlar (Sever, 2019; Zambo, 2006).

Çocukların okunan kitaptan etkileyeceği yalnızca bu çalışmanın bir çıkarımı değildir. Aynı zamanda araştırmaya katılan çocuklar da akranlarının bu içeriklerden etkileneceğini düşünmektedirler. Bu durum aynı zamanda çocukların akranlarının kitapla özdeşim kuracaklarını düşündüklerini de göstermektedir.

Bu noktada iki ayrı durum dikkat çekmektedir. Bu da Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından özel gereksinimi olan akranlarının kendilerini güzel hissedip yürümeyi deneyebilecekleri ifade etmiştir. Burada açıkça

umutlu ve pozitif bir etki söz konusudur. Bunun yanında Farklı Olmak Kötü Mü? kitabından sonra ise kendileriyle benzer kişilerin olduğunu görmenin okuyanlara destek olacağı yönündedir. Bu durum hikayelerin iç yapısal farklılıklarının çocukları farklı şekillerde etkilediğini göstermektedir.

Ayrıca daha önce de bahsedildiği gibi Şuşu, Can ve Dörtteker kitabında karakterlerin “yaramazlıkları” çocukların dikkatini çekmiştir. Bir çocuk bu kitabı okuduklarında akranlarının çevreyi temiz tutmayı da öğreneceklerini ifade etmiştir. Bu ifadede yine bir ders çıkarma söz konusudur. Çocuklar “Başlarına ne geleceklerini görmüş olurlar” ifadesiyle hikâyeyi okuduklarında akranlarının ders çıkaracağı, özdeşim kuracağı ve sonuç olarak çevreyi temiz tutacaklarını düşünmektedir.

5.1.3.2 Öğretici

Çocukların cevaplarında kitap bilgi doludur, faydalıdır ve öğreticidir düşüncesini görülmektedir. Çocuklar kitabı diğer akranlarına tavsiye etme sebepleri arasında kitabın öğretici olma gerekçesini göstermişlerdir. Bir çocuk “Bence bu yüzden ben onlara tavsiye ederim. Bu iki kitapta da engellilerle ilgili şeyler var. Bilgiler var.” düşüncesini paylaşmıştır. Akranlarının her iki kitapta da özel gereksinimi olan karakterle karşılaşmasının onlara bu noktada bilgi ve farkındalık kazandıracağını düşünmektedir.

Çocukların kitabı öğretici olması gerekçesiyle akranlarına tavsiye etme durulmalarının ağırlıklı olarak Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından ifade edildiği dikkat çekmektedir. Çocukların Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının didaktik yapısını ayırt ettikleri düşünülmektedir. Çocuklar bu kitapla akranlarının diğer çocuklara iyi davranmaları gerektiğini anlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Karakterin özel gereksinimi olan arkadaşına yanlış davrandığını ve eninde sonunda bunu anladığını bu yüzden bu kitabın eğitici olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca “Arkadaşlarına saygı duymayı. Kimsenin farklılıklarıyla dalga geçmemeyi. Bunu öğretiyorlar.

Tekerlekli sandalyeyi öğretiyorlar. Öğretici bir kitap olduğu için de diğer çocuklar da okusunlar.” ifadelerini paylaşmışlardır. Buradan hareketle Farklı Olmak Kötü Mü? kitabında karakterin yaptığı yanlış davranışın bedelini ödeyip hatasını anladığını ve bu durumun kitabı okuyan diğer akranlarına ders verici nitelikte olduğunu ifade ettikleri söylenebilir. Karakterin özel gereksinimi olan arkadaşını dışlama davranışı ve sonrasında düşüp tekerlekli “sandalyeye mecbur” olma halinin çocuklara hem farklılıklara saygılı olmayı, bununla dalga geçmemelerini hem de tekerlekli sandalyeyi öğreteceği ifade edilmektedir.

Çocuklar için oluşturulmuş içeriklerin direkt mesaj kaygısı gütmemesi ve çocuğun okuduğundan kendi çıkarımını yapmasına alan tanınması ve çocuk okuru manipüle etmemesi beklenir. Farklı Olmak Kötü Mü? kitabı açıkça kendi içinde ders verici, didaktik bir dille yazılmış mesajı okura direkt sunan bir hikayedir. Çocukların bu kitabın ders verici, didaktik içeriğini olumlu bir özellik olarak değerlendirerek akranlarına tavsiye etmeleri, hikâyede verilen mesajların-çıkarılan derslerin farkında olduklarını göstermektedir. Ancak çocuk kitaplarının çocuğu düşünmeye ve muhakemeye yönlendirmemeleri, onlara kendi fikirlerini çıkarmak adına alan tanımamaları, bu kitapları nitelikli eser haline getirecek unsurlardan uzakta kaldıklarını gösterebilir. Çocuk kitaplarının, çocuk okurları farklı düşünce yapılarına teşvik etmesi, tek bir mesaja yönlendirmekten uzak olması beklenmektedir. Özel gereksinimi olan bireyleri içeren kitapların bütünleştirici bir dil kullanmaları, özel gereksinimi farklılıklar ve “engel durumları, yetersizlikler” üzerinden yansıtmamaları beklenmektedir. Acıma duygusu uyandırmaması veya sizin de başınıza gelebilir korkusunu yansıtmaması beklenir.

5.1.3.3 Eğlenceli-Komik-Güzel

Çocuklar Şuşu, Can ve Dörtteker kitabını akranlarına tavsiye etme sebepleri arasında kitabın eğlenceli ve komik olmasını ifade etmişlerdir. Arıkan ve diğerleri (2021) Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının bütünleştirici bir dile sahip olması, ötekileştirmelerden uzak olması, karakterin doğru tasviri ve engel odaklı olmama gibi özelliklerine sahip olmasıyla özel gereksinimi olan karakter bulunan en nitelikli Türkçe kitap olarak nitelendirmişlerdir. Çocukların kitabı eğlenceli-komik-güzel bulmalarının, Arıkan ve diğerleri (2021) belirttiği engel odaklı olmama ve bütünleştirici dile sahip olma özellikleriyle örtüştüğü düşünülmektedir.

5.1.3.4 Hayır çünkü...

Kitabı beğenmediğini ifade eden fikirler Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından paylaşılmıştır. Çocuklar beğenmeme sebebi olarak kitabın üzüntülü olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanında güzel değil ve sevmedim ifadeleri de paylaşılmıştır. Bu durum çoğunun aksine çocuklardan bazılarının kitaba dair olumsuz yorumda bulunma tereddütlerinin bulunmadığını göstermektedir. Aynı zamanda Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının acıma duygusu ve üzüntü uyandırdığı çıkarımı yapılmıştır. Bu durum araştırmada kullanılacak kitaplar belirlenirken oluşturulan değerlendirmeye benzerlik göstermektedir.

5.1.4 Çocukların kendilerine gösterilen akran fotoğrafıyla ilgili düşünceleri nelerdir?

Araştırmada gerçekleştirilen her kitap okuma oturumunun ardından çocuklardan kitaba dair düşünceleri alındıktan sonra her bir çocuk için seçilen iki ayrı özel gereksinimi olan akran fotoğrafı gösterilmiş ve fotoğrafta

gördükleri kişi hakkında düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen veriler çocukların fotoğraftaki özel gereksinimi olan akranlarını ele alış şekillerine göre üç şekilde değerlendirilmiştir. Bunlar özel gereksinimi olan akranını,

1. Bireysel özellikleri üzerinden tanımlama
2. Engeli var ama... şeklinde şartlı cümlelerle tanımlama
3. Engel vurgusunda bulunarak tanımlamadır.

5.1.4.1 Bireysel tanımlama

Çocukların akran fotoğrafına dair düşüncelerini ifade ederken karşısındaki kişiyi özel gereksinimi olma durumundan uzak ifadelerle tanımladıkları görülmüştür. “Güzel birisidir.”, “Basketbol oynamayı seven birisidir.” gibi yorumlarda bulunmuşlardır. Her iki kitabın yorumları incelendiğinde, ikisinde de her kategoriden paylaşıma rastlanmıştır. Ancak cevapların dağılımı ve sıklığı incelendiğinde Şuşu, Can ve Dörtteker kitabına dair düşüncelerin ifadesinde, ağırlıklı olarak Bireysel Tanımlama kullanılmışken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabına dair düşüncelerde Bireysel Tanımlamaların diğer tanımlamalardan daha az sıklıkla karşılaşıldığı görülmüştür. Böylece Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından özel gereksinimi olan akranlarına dair düşüncelerini paylaşırken daha çok bireysel tanımlama ve vurgularda bulundukları söylenebilir. Bu durum yine Arıkan ve diğerlerinin (2021) çalışmalarında ilgili kitabın “bütünleştirici dil kullanımı” özelliklerinin çocuklar üzerinde etkisinin gözlemlendiğinin kanıtını oluşturmaktadır.

5.1.4.2 Engeli Var Ama...

Çocukların düşüncelerinde özel gereksinimi olan akranlarını onun koşullarına göre ifade ettikleri görülmüştür. Örneğin: “İyi birisidir. Tekerlekli sandalyeli birisidir (K2)” paylaşımında akranını “iyi birisi” olarak tanımlamasının hemen ardından “tekerlekli sandalyeli” vurgusuyla özel

gereksinimli oluşunu da ifade etmiştir. Çocukların özel gereksinimi olan akran fotoğrafına dair görüşlerini, bireysel özelliklerine dikkat çeken yorumları olsa da özel gereksinimlilik vurgusunu da aynı zamanda ifade ettikleri dikkat çekmiştir. Bu noktada “Engeli var ama...” ifadesiyle bireysel tanımlara şartlı bir bakışa vurgu yapılmıştır.

Verilen cevapların kitaplara göre dağılımı ve sıklığına bakıldığında ise, iki çocuğun Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından da Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardında da bu kategoride paylaşımda bulunduğu görülmüştür. Bu durum bazı çocukların düşüncelerinde farklı kitapların değişiklik oluşturmadığı söylenebilir. Çocukların özel gereksinimli bireylere dair davranış ve tutumlarının pek çok faktörden etkilendiği ve uzun süreçte aile, çevre, okul, maruz kalınan uyaranlar, deneyimler ve deneyime tanıklıklar gibi değişkenlerden etkilendiği düşünüldüğünde kısa vadede okunan bu kitapların bazı çocuklar için özel gereksinimi olan akranlarına dair yaklaşımlarını değiştirmedeği söylenebilir. Ancak yine de okunan bir kitabın makro ölçekli davranış değişiklikleri konusunda etkili olduğunu söylenemese de mikro ölçekte çocukların tutum ve davranışlarını etkileyecek elementlerden biri olduğu savunulabilir.

5.1.4.2 Engele Vurgu

Çocukların akran fotoğrafına verdikleri cevaplarda çarpıcı sayılan bulgulardan biri de özel gereksinimli akranlarını engel vurgusuyla değerlendirmeleri, tanımlamalarıdır. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının ardından üç çocuk engel vurgusu yaparken; Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından altı çocuğun engel vurgusu yaptığı görülmüştür. Bireysel tanımlama dağılımlarının da tam tersi şekilde olduğu düşünüldüğünde Şuşu, Can ve Dörtteker kitabının sınırlılıklara daha az vurgu yaparak ve bireysel özelliklere daha fazla vurgu yaparak değerlendirildiği söylenebilir. Alanyazında özel gereksinimi olan kahramanların güçlü özellikleri ve

yeterlilikleri yerine özel gereksinim durumlarına odaklanmak olumsuz tutum olarak ifade edilmiştir (Wright, 1980). Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının ardından ise bireysel özelliklere vurgu yapmanın daha az rastlandığı ve engel vurgusunun daha sık olduğu dolayısıyla kitabın özel gereksinimlilik konusunda çocuklarda olumsuz çıkarımları desteklediği dolayısıyla olumsuz tutuma sebep olabileceği söylenebilir.

5.2 SONUÇ

Kitaplarda özel gereksinimliliğin işleniş biçiminin, çocukların farklı çıkarımlar yapmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Şuşu, Can ve Dörtteker kitabında kullanılan bütünleştirici dil, özel gereksinimliliğe ayırıcı bir vurgu oluşturmadığından çocukların özel gereksinimlilik yerine kitabın farklı öğelerine yönelik çıkarımlar yapmasına sebep olmuştur. Böylece çocuklar özel gereksinimi olan karakter yerine kitaptaki maceralara ve olaylara dikkat çekmişlerdir. Fakat Farklı Olmak Kötü Mü? kitabında kurgu özel gereksinimli olma, farklı olma, ayrımcılık üzerine yoğunlaştığı için çocukların düşünceleri de “arkadaşlarına iyi davranmak gerekliliği” ve “olumsuz davranışın ceza veya bedeli” üzerine yoğunlaşmaktadır. Böylece farklı temsillerin çocukların düşüncelerinin yansımaları da farklılaştırdığı görülmektedir. Beğeniler alt başlığına bakıldığında neredeyse tüm çocukların her iki kitabı da beğendiği söylenebilir. Bunun sebebinin çocuklara aile, çevre, okul veya toplum tarafından aşılana “kitaplar güzeldir” düşüncesiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Fakat kitapları beğenmeleri hakkında daha detaylı sorular sorulduğunda öğrenciler Şuşu ve Dörtteker kitabı için “Çevreyi temiz tutmaları”, “Birlikte yarışmaları güzeldi” şeklinde cevap verirken Farklı Olmak Kötü Mü? Kitabına ilişkin “Engelliliğe vurgu” ve “Bedel ödeme” ifadelerini içeren cevaplar vermişlerdir. Çocuklar hikayelere dair düşüncelerini söylemeleri istendiğinde genel olarak hikayeden akılda kalanları ifade etmişlerdir. Ayrıca bu soru sorulduğunda bilgi sorusu sorulduğunu varsayarak kitabı özetlemeye, kitap içerisinden hatırladıkları bilgileri vermeye çalışmışlardır. Bu sonuca çocukların ekseriyetle 5N1K gibi bilgi sorularıyla karşı karşıya kalmalarının sebep olduğu düşünülmektedir. Çocuklar onlara okunan her iki kitap için de özellikle özel gereksinimi olan çocukların bu kitapları okuması gerektiğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak “Bu kitabı okuduktan sonra mutlu olurlar”, “Onlara iyi gelir” şeklinde

cevaplar vermişlerdir. Bu cevapların altında yatan metin aslında yalnız olmadıkları duygusudur. Çocuklar özel gereksinimi olan bireylerin bu kitapları okumasını, duymasını istemiştir çünkü bu sayede başka çocuklarında benzer sorunları olabildiğini ve onlar üstesinden gelebiliyorsa özel gereksinimi olan diğer çocukların da gelebileceği düşüncesini yansıtmaktadır. Bu durum çocukların, akranlarının kitaptaki karakterlerle özdeşim kuracağını düşündüklerini göstermektedir. Aynı zamanda çocukların kendilerinin de kitaptaki karakterlerle özdeşim kurdukları görülmüştür. Çocukların Can ve Şuşu karakterlerini “onlar” şeklinde ifade edişlerinin kitabın bütünleştirici dilinin çocuklar üzerinde de bütünleştirici bir algıya sebep olduğu görülmüştür. Son olarak her çocukla bireysel kitap okuma süreci ve kitapla ilgili düşüncelerinin paylaşılmasının ardından, çocuklara gösterilen özel gereksinimi olan akran fotoğraflarına yönelik cevaplar üç alt başlıkta kategorize edilmiştir. Bu alt başlıklar “Bireysel tanılama”, “Engeli var ama” ve “Engele vurgu” şeklindedir. Çocukların Şuşu ve Dörtteker adlı kitaba dair çıkarımları genel olarak “Bireysel tanılama” üzerinden giderken Farklı Olmak Kötü Mü? adlı kitapta sıklıkla “Engeli var ama” ve “Engele vurgu” başlıklarına hitaben cevaplar verdiği görülmüştür. Bu cevaplar bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde Şuşu ve Dörtteker adlı kitabın engellerden ziyade engellerin ötesine yöneltici bir gözle yazıldığı ve bu nedenle çocukların kitaptaki Can’ı sadece engeli olan bir birey olarak tanımlamadığı fakat Farklı Olmak Kötü Mü? kitabının engeller üzerinden seyreden ve “eden bulurcu” yaklaşımından ötürü çocukların odak noktasını Fatih’in engeline yönlendirdiği söylenebilmektedir. Fakat kitapların tek seferlik okunmasının, başlı başına çocukların engellere ve özel gereksinimi olan bireylere yönelik tutumlarını değiştiremeyeceği de unutulmamalıdır.

Tutum değişimi daha uzun bir süreç gerektirir. Çevre, ebeveyn, tutumu, okul ortamı, maruz kalınan pek çok şey uzun vadede tutumu oluşturacak yapı taşlarıdır. Bu çalışmada okunan kitapların çocukların

tutumu üzerine etkisinin ön görülmesi beklenmemektedir. Ancak tutumu oluşturacak elementlerden birinin bilgi olduğu ve bu çalışmada kullanılan kitapların da bu bilgiyi sağladığı söylenebilir. Mikro ölçekli bu çalışmanın makro ölçekli tutumu oluşturan değişkenlerden yalnızca biridir. Uzun vadede nitelikli içeriklere maruz kalınması, doğru çevresel tutumun da etkisiyle çocukların bütünleştirici bakış açısı kazanmalarını sağlayabilir.

5.3 ÖNERİLER

5.3.1 Ebeveynlere Yönelik Öneriler

- Kitapların olması gereken nitelikte hazırlanmasını yanında çocuklara sunulmuş şekilleri ve uygulama süreci de önem arz etmektedir. Bu noktada ebeveynlerin özellikle özel gereksinimi olan karaktere sahip kitapları çocuklara sunarken nelere dikkat etmesi gerektiğini bilmeleri gerekir.

5.3.2 Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Çalışmanın sonucunda özel gereksinimi olan karaktere sahip resimli çocuk kitaplarının tasarım, hazırlanma ve oluşum aşamasında çok dikkatli ve özenli olmak gerektiği söylenebilir. Çünkü oluşturulan içerik sunulan çocukların davranış ve düşüncelerini, özel gereksinimi olan akranlarına ve bireylere yaklaşım ve davranışlarını etkileyebilir.
- Uzman kişilerin, kitabın tasarım ve planlamasından, kitapların çocuklarla buluşma anı da dahil olmak üzere tüm süreçte aktif olarak bulunmaları önerilmektedir.
- Pek çok yayınevinde alan uzmanlarının bulunmadığı, kitapların farklı popülariteye sahip kişiler tarafından yazılıp yaygınlaştırılabildiği düşünüldüğünde, böylesi önemli etkileri olan kitapların özellikle

hassas yaklaşıması gereken konularda titizlikle ve uzmanların gözetiminde hazırlanması gerekmektedir.

5.3.3 Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Çalışmanın sınırlılıkları düşünüldüğünde, gelecek çalışmalarda farklı kitapların kullanılması, ikiden fazla kitabın daha uzun periyotlu çalışmalarda çocuklarla buluşturulması ve çocukların eleştirel bir ortamda bu kitapları değerlendirilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Farklı yaş gruplarıyla benzer çalışmaların yapılması ve çocuk bakış açısının çeşitli şekillerde alınmasının alanyazına zenginlik katacağı düşünülmektedir.
- Benzer bir çalışmanın daha uzun soluklu ve detaylı biçimde planlanması ve uygulanmasının alanyazına zengin veriler kazandırabileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

KAYNAKÇA, EKLER VE ÖZGEÇMİŞ

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (2019). Özel gereksinimi olan bireyler. Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel eğitim ve Kaynaştırma* içinde (2. baskı., s. 2-28). Anı Yayıncılık.
- Akıncı Coşgun, A. & Akkurt, S. (2022). Ebeveynlerin çocuklarına hikaye kitabı seçme ve okuma durumlarının incelenmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 13(49), 1126-1144.
- Arıkan, A., Tomris, G., Bursa Yılmaz, G. & Tuna, M. D. (2021). Özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmede okul öncesi çocuk kitaplarımız nitelikli mi? *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 19-44.
- Ateş, S., Çetinkaya, Ç. & Yıldırım, K. (2012). Okunabilir Bir Kitap Nasıl Seçilir? *İlköğretim Online*, 11(2), 319-331.
- Ayyıldız, M., Bozkurt, U. & Canlı, S. (2006). Okuma kültürü üzerine bir araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*. 34, (169).
- Azizoğlu, Ç., Gökmenoğlu, T. & Ünal Bozcan, E., (2018). Çocuk kitaplarında değerler: KKTC'de örtük program bağlamında bir çalışma. *Başkent University Journal of Education*, 5(2), 122-138.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, Prentice Hall.

- Barrie, J. M. (2001). *Peter Pan*. (Avunc, B. Çev) (1. baskı). İthaki Yayınları.
- Bay, Y. (2014). ABD'nin anasınıfı ve ilköğretim birinci sınıf okuma kitaplarının kelime öğretimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 9(12), 17-30.
- Bayraktar, V. & Demiriz, S. (2017). Okul öncesi öğretmenlerin çocuk kitabı seçiminde kullandıkları ölçütlerin kıdem durumuna göre incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 791-811.
- Benner, S. M., & Grim, J. (2012). *Assessment of young children with special needs: a context-based approach*. Routledge.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Breau, L. M., Aston, M., & MacLeod, E. (2018). Education creates confort and challenges stigma towards children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities*, 22(1), 18-32.
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37-54.
- Cengiz, Ş. & Duran, E., (2017). Okul öncesi dönemine ait hikâye ve masallardaki değerlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 42(191), 205-233.
- Chiu, M. Y. L., Yang, X., Wong, F. H. T., Li, J. H., & Li, J. (2013). Caregiving of children with intellectual disabilities in China- an examination of affiliate stigma and cultural thesis. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(12), 1117-1129.

Coşkun Turan, R. (2018) *Okul öncesi öğretmenlerinin resimli çocuk kitaplarına ilişkin görüşleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

Cavkaytar, A., Melekoğlu, M. & Yıldız, G. (2014). Geçmişten günümüze özel gereksinimli olma ve zihin yetersizliği: Dünya’da ve Türkiye’de kavramların evrimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Özel Sayı), 111-122.

Çaycı, B. (2015). Yeni dijital çağda toplumsal hareketlerde meydana gelen dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. 5(1).

Çayır, K. & Ergün, M. (2014). *Ders kitaplarında engellilik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Deakin, K. & Jahoda, A. (2020). A supporting role: Mother’s perceptions of their child’s developing awareness of down syndrome. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 33, 1380-1389. <https://doi.org/10.1111/jar.12765>

Dilek, A. (2017). Feridun Oral’ın resimli hikaye kitaplarındaki değerlerin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 33, 61-86.

Ekici, M. (2019). *Çocuk kitaplarında engelliler ve sorunlarının incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Elkatmış, V. (2020). *Çocuk edebiyatında engellilik teması ile karşılaşan çocukların engelliliği algılamaları üzerine bir araştırma*. [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.

- Garip, H. (2019). *Representation of the unrepresented: disability in children's Picture books. (Temsil edilmeyenin temsili: resimli çocuk kitaplarında engellilik)*. [Yüksek lisans tezi]. Özyeğin Üniversitesi.
- Glazer, J. I. (1986). *Literature for young children*. Charles E. Merrill.
- Goffman, E. (2020). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (S. Genis, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Gönen, M., Uludağ, G., Fındık Tanrıbuyurdu, E. & Tüfekçi, E. (2014). 0-3 Yaş çocuklarına yönelik resimli çocuk kitaplarının özelliklerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 29(1), 126-139.
- Gönen, M., Uygun, M., Erdoğan Ö. & Katrancı, M. (2012). Resimli çocuk kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özellikleri açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 196, 258-272.
- Gregory, K. E., & Vessey, J. A. (2004). Bibliotherapy: A strategy to help students with bullying. *The Journal of School Nursing*, 20(3), 127-133.
- Grimm Kardeşler. (2019). *Hansel ve Gretel*. (Güvencer, S., Çev.). Timaş Çocuk Yayınları.
- Harrits, G. S., & Møller, M. Ø. (2021). Qualitative vignette experiments: a mixed methods design. *Journal of Mixed Methods Research*, 15(4), 526-545.
<https://doi.org/10.1177/1558689820977607>
- House, C.A. & Rule, A.C. (2005). Preschoolers' ideas of what makes a Picture book illustration beautiful. *Early Childhood Education Journal*, 32, 283-290. <https://doi.org/10.1007/s10643-004-1022-7>

- Huiracocha, L., Almeida, C., Huiracocha, K., Arteaga, A. & Blume, S. (2017). Parenting children with Down syndrome: Societal influences. *Journal of Children Health Care*, 21(4), 488-497.
- Işıtan, S. (2017). Özel amaçla yazılmış çocuk kitapları: çocuk kitaplarında engelli kavramı. M. Gönen (Ed.), *Çocuk Edebiyatı* (s. 159-177). Eğiten Kitap.
- Johnson, D. (2009). *The joy of children's literature*. Harcourt.
- Karan, H. (2019). *Çocuk kitabı seçiminde öğretmen ve ebeveynlerin kitap seçim kriterleri*. [Sözlü sunum]. 14. Ulusal Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrenci Kongresi, İstanbul, Türkiye.
- Kaymaz, Ç. (2017). *Özel gereksinimliliği içeren Türkçe ve çeviri resimli çocuk kitaplarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kırgöz, S. & Diken, İ. H. (2019). Özel gereksinimli kahramanı bulunan resimli çocuk kitaplarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 493-513.
- Koc, K., & Buzzelli, C. A. (2004). The moral of the story is ... using children's literature in moral education. *YC Young Children*, 59(1), 92-97.
- Körükçü, Ö., Acun Kapıkıran, N. ve Aral, N., (2016) Schwartz'ın modeline göre 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında değerlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 133,151.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Halk Kütüphanelerinde Katalog Tarama*. <https://www.turkiye.gov.tr/kultur-ve-turizm-katalog-tarama> adresinden 16 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.
- Lacina, J., & Stetson, R. (2013). Primary grades: Using children's literature to support positive behaviors. *YC Young Children*, 68(5), 34-41.

- Lee, K., Talwar, V., McCarthy, A., Ross, I., Evans, A., & Arruda, C. (2014). Can classic moral stories promote honesty in children? *Psychological Science*, 25(8), 1630-1636.
<https://doi.org/10.1177/0956797614536401>
- Lindsay, G. (2018). *Screening for children with special needs: multidisciplinary approaches*. Routledge.
- Morrison, W. F. & Rude, H. A. (2002). Beyond textbooks: A rationale for a more inclusive use of literature in preservice special education teacher programs. *Teacher education special education*, 25(2): 114-123.
- Özdoğan Şahin, N. (2018). *Temel eğitim okulları için tavsiye edilen 100 temel eserde engellilik*. [Yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Pekdoğan, S. (2017). 3-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin resimli çocuk kitabı seçimi ölçütlerinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 0(71), 315-326.
- Prater, M. A., Dyches, T. T. & Jhonston, M. (2006). Teaching students about learning disabilities through children's literature. *Intervention in School and Clinic*, 42(1):14-24.
- Roberts, S. K. & Crawford, P. A. (2008). Real life calls for real books: literature to help children cope with family stressors. *Young Children*, 63 (5): 12-17.
- Robinson, S., & Mendelson, A. L. (2012). A qualitative experiment. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(4), 332-347.
<https://doi.org/10.1177/1558689812444789>
- Saunders, K. (2000). *Happy ever afters-a story guide to teaching children about disability*. Trentham Books.
- Selçuk, Z. (1997) *Eğitim Psikolojisi*. Pegem A Yayıncılık.

- Selman, L. E., Fox, F., Aabe, N., Turner, K., Rai, D. & Redwood, S. (2017). 'You are labelled by your children's disability' – A community-based, participatory study of stigma among Somali parents of children with autism living in the United Kingdom. *Ethnicity & Health*, 23(7), 781–796. <https://doi.org/10.1080/13557858.2017.1294663>
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. Tudem Yayınevi.
- Sever, S. (2019). *Çocuk ve edebiyat* (10. Baskı). Tudem Yayıncılık.
- Sigurjónsdóttir, H.B. (2015). Cultural representation of disability in children's literature. In: Traustadóttir, R., Ytterhus, B., Egilson, S.T., Berg, B. (eds) *Childhood and Disability in the Nordic Countries. Studies in Childhood and Youth*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137032645_8
- Sudderth, D. (2015). *Stigmatism internalized by parents of children with autism and coping mechanisms to combat its effects*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. California State University.
- Sışman, Y. (2012). Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), 69-85.
- Talwar, V., Yachison, S. & Leduc, K. (2016). Promoting honesty: The influence of stories on children's lie-telling behaviors and their moral understanding. *Infant and Child Development* 25, 484–501.
- Tezel, M., Çiftçi, H. A., & Uyanık, G. (2019). Annelerin okul öncesi dönem çocuklarına kitap okuma ve almaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 741–759. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.590352>
- Thomas, A., Palmer, J. K., Coker-Juneau, C. & Williams, D. J. (2003). Factor structure and construct validity of the interaction with disabled

- persons scale. *Educational and Psychological Measurement*, 63 (3), 465-483.
- Tuğcu, K. (1969). *Garip* (7. baskı). İtimat Kitapevi.
- Tuğcu, K. (1982). *Küçük Kambur*. Kurtulus Yayınları.
- Tuğcu, K. (1987). *Yarım Adam*. Şenyıldız Kitapları.
- Uyanık Balat, G., Kılıç, Z., Değirmenci, Ş. & Ünsal, F. Ö., (2017). Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan temel kavramların incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 424-441.
<https://doi.org/10.21764/maeuefd.319461>
- Uzuner Yurt, S. (2011). Çocuk yayınları. T. Şimşek (Ed.). *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı* içinde (1. baskı, s. 67-76). Grafiker Yayınları.
- Ünal, A. (2010). *Türk çocuk edebiyatında engellilerin temsili (1969-2009)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- van Kleeck, A. (2003). Research on book sharing: Another critical look. In A. van. Kleeck, S. A. Stahl, & E. Bauer (Eds.), *On reading books to children: Parents and teachers* (s. 271-319). Lawrence Erlbaum Associates.
- Wilkins, J., Howe, K., Seiloff, M., Rowan, S., & Lilly, E. (2016). Exploring elementary students' perceptions of disabilities using children's literature. *British Journal of Special Education*, 43(3), 233-249.
- Wright, E. B. (1980). Developing constructive view of life with disability. *Rehabilitation Literature*. (41), 274-279.

- Yazıcı, D. N., Yıldız, C. & Durmuşoğlu, M.C. (2018). Erken çocukluk dönemi resimli çocuk kitaplarının eğitsel özelliklerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1196-1209.
- Yıkılmaz, B. & Buldur, A. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin okuma etkinliklerindeki kaynak seçim kriterleri. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 147-156.
- Yıldız, C., Yazıcı D. N. & Durmuşoğlu, M. C., (2016). 2010-2015 yılları arasında yayımlanmış resimli çocuk kitaplarının resimleme özelliklerinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 43-55.
- Yazıcı Okuyan, H. (2009). Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin okuma saatlerinde kullanılan çocuk edebiyatı ürünlerini seçme ölçütleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(18), 135-159.
- Zambo, D. M. (2006). Learning from picture book characters in readaloud sessions with students with ADHD. *Teaching Exceptional Children Plus*, 2(4), 1-12.

Ek1- VELİ ONAM FORMU

Sayın Veli,

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Erken Çocuklukta Özel Eğitim Programı Yüksek Lisans tezi kapsamında, “Resimli Çocuk Kitaplarında Özel Gereksinimi Olan Bireylerle Karşılaşan Çocukların Görüşleri Üzerine Bir Çalışma” başlıklı çalışma, Doç. Dr. Kevser KOÇ danışmanlığında, Ceren YEŞİL tarafından yürütülmektedir.

Araştırmada hemen her kütüphanede bulunan “Şuşu, Can ve Dörtteker” ve “Farklı Olmak Kötü Mü?” kitapları iki ayrı oturum halinde okunup, çocuklarla sohbet edilerek, kitaplar hakkında düşünceleri sorulmaktadır. Seçilen kitaplar alan uzmanlarınca belirlenmiş olup, çocukların gelişimine uygun düşmeyen herhangi bir içerik bulundurmamaktadır. Kitap okuma süresince çocukların ilgili sayfalara dair neler düşündükleri, kitabı nasıl buldukları, hikâyeyi yapısal olarak ve içerik olarak nasıl değerlendirdiklerine dair sorular yöneltilecektir. Araştırmanın temel amacı çocukların kitaplara dair neler düşündüğünü anlamaya çalışmaktır.

Uygulama oturumları 5-6 yaş grubu çocuklarla iki ayrı günde gerçekleştirilecektir. Araştırmaya katılım öncelikle veli iznine daha sonra çocukların gönüllülük esasına dayanmaktadır reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Çocuğunuz araştırmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma süresince herhangi bir anda vazgeçme, katılmayı reddetme, devam etmek istememe halinde uygulama sonlandırılacaktır.

Araştırma İstanbul Medeniyet Üniversitesi Etik Kurulunun ve okul yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. 5-6 yaş grubu çocuklarından yazılı bir bilgi alınamayacağından, uygulama süresince ses kaydı alınacaktır. Kayıtlar araştırmacı haricinde kimseyle paylaşılmayacaktır. Ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya geçirilecek ve geri alınamaz şekilde silinecektir. Çocukların paylaşımları tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir.

Merak ettikleriniz için araştırmacıya ulaşabilir, çalışma bittiğinde sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz.

Saygılarımla,

Ceren Yeşil

* <https://www.turkiye.gov.tr/kultur-ve-turizm-katalog-tarama> adresinden “Şuşu, Can ve Dörtteker”, “Farklı Olmak Kötü Mü?” kelimelerini aratabilir, size en yakın halk kütüphanesinden kitaplara ulaşabilirsiniz.

Velisi bulunduğum’nin yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra okula geri gönderiniz*).

...../...../2022

Ad/Soyad

İmza

Veli Adı-Soyadı:

Telefon Numarası:

Ek2- UYGULAMA PLANI

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA ENGELLİLİKLE KARŞILAŞAN ÇOCUKLARIN ALGILARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

*Veli/Vasi onam formu alınır, çocuk katılımcıya çalışmaya katılım rızası sorulur. İstemesi halinde uygulama planı uygulanır. Çocuk devam etmek istemediği halde veya sıkılganlık*isteksizlik gösterdiğinde devam etmek isteyip istemediği sorulur. İstemezse uygulama süreci sonlandırılır.*

Araştırmacı: Elimde bir çocuk kitabı var. Bu resimli kitapla ilgili çocukların ne düşündüğünü çok merak ediyorum ve bununla ilgili bir araştırma yapıyorum. Çocuklara bu kitabı okuyup onlarla sohbet ediyorum. Birazdan seninle de bir kitap okuyacağız ve sana düşüncelerini soracağım. Düşüncelerin benim için çok önemli, neler söyleyeceğini merak ediyorum. Lütfen her sayfayı çevirişimde bana neler düşündüğü söyle. Senin söyleyeceklerin bittiğinde ben yazıları okuyacağım. Sonra da sana birkaç soru soracağım biraz sohbet edeceğiz.

Araştırmacı: Kitabı inceleyebilirsin.

(Kapağa karşı bir tepkide bulunmazsa)

Araştırmacı: Sence bu kitap neyle ilgili olabilir?

Çocuğun söyleyecekleri bittiğinde kitabın sayfası çevrilir. Düşüncelerini ifade etmesi için beklenir (birkaç saniye). Söyleyecekleri tamamlandığında metin okunmaya başlanır. Her yeni sayfada çocuğa kendin ifade edebilmesi için süre tanınır. Düşüncelerini tamamlamasıyla hikâye okunur.

KİTAP METİNLERİ

Kitapların okunması...

Okuma Sonrası Soruları

- Kitapla ilgili neler düşünüyorsun?
- Beğendin mi?
- Biraz daha açıklar mısın neleri beğendin/beğenmedin?
- Bu kitabı başka çocuklara tavsiye eder misin?
- Kitabı başka bir zaman tekrar okumak ister misin?

- Bu kitabı başka çocuklara tavsiye eder misin?
(Neden böyle düşünüyorsun biraz daha açıklar mısın?)

Fotoğraf gösterimi

(Erkek çocuklar için Ali-Ahmet, kız çocuklar için Zeynep-Gökçe isimleri kullanılacaktır)

Şimdi sana bir fotoğraf göstereceğim. Bu fotoğraftaki kızın ismi Zeynep.

- Sence Zeynep nasıl birisidir?
- Zeynep sizin sınıfınıza gelse onunla arkadaş olmak ister misin?
- Neler yapardın onunla? (Hangi oyunları oynardın?)
(Biraz daha açıklar mısın neden böyle düşündün?)
- Zeynep sınıfınıza gelse ona ne söylemek isterdin?

EK-3 KİTAP SAYFA ÖRNEKLERİ

Şuşu, Can ve Dörtteker kitabından örnek sayfalar:

Farklı Olmak Kötü Mü? kitabından örnek sayfalar:

